

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Diplomski rad

Frazemi sa sastavnicom vrag/đavao u hrvatskom i ruskom jeziku

Mentorica: dr. sc. Tatjana Pišković

Komentorica: mr. sc. Anita Hrnjak

Studentica: Ivana Pavić

Zagreb, 2. travnja 2014.

Sadržaj

Uvod	4
1. Kratki pregled frazeologije kao jezikoslovne discipline.....	6
2. Frazem: Definicija. Struktura. Klasifikacija. Stil.	8
2.1. Definicija frazema	8
2.2. Struktura frazema	9
2.3. Klasifikacija frazema	11
2.3.1. Prema podrijetlu	11
2.3.2. Prema području ljudske aktivnosti	12
2.3.3. Prema obliku	13
2.3.4. Prema kategorijalnom značenju frazema	14
2.4. Stil frazema	15
3. Đavao kao simbol	19
3.1. Đavao kao mitološko biće	19
3.2. Etiomologija riječi	21
4. Analiza frazema	24
4.1. Frazemi skupa riječi	24
4.1.1. Imenični frazemi sa strukturom skupa riječi	24
4.1.1.1. Imenica + imenica	24
4.1.1.2. Pridjev + imenica	25
4.1.1.3. Imenica + pridjev	29
4.1.1.4. Imenica + prijedlog + imenica	30
4.1.1.5. Imenica + prijedlog + pridjev + imenica	33
4.1.1.6. Poredbeni veznik + imenica <prijedlog + imenica>	34
4.1.1.7. Zamjenica + imenica	35
4.1.1.8. Imenica + prijedlog + broj	36
4.1.1.9. Prijedlog + broj + imenica	36
4.1.1.10. Čestica + broj + imenica	37
4.1.1.11. Čestica + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica	37
4.1.2. Pridjevni frazemi sa strukturom skupa riječi	38

4.1.2.1. Pridjev + poredbeni veznik + imenica	38
4.1.3. Glagolski frazemi sa strukturom skupa riječi	41
4.1.3.1. Infinitiv + imenica	41
4.1.3.2. Infinitiv + imenica + imenica	43
4.1.3.3. Infinitiv + imenica + prijedlog + imenica	44
4.1.3.4. Infinitiv + imenica + veznik + imenica + imenica	46
4.1.3.5. Infinitiv + broj + imenica	46
4.1.3.6. Infinitiv + prilog + imenica + glagol 3. l. jd.	46
4.1.3.7. Infinitiv + prijedlog + imenica	47
4.1.3.8. Infinitiv + prijedlog + imenica + imenica	50
4.1.3.9. Infinitiv + prijedlog + imenica + infinitiv	51
4.1.3.10. Infinitiv + prijedlog + broj + imenica	51
4.1.3.11. Infinitiv + veznik + imenica	53
4.1.3.12. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica	54
4.1.3.13. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + imenica	56
4.1.3.14. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica <+ pridjev> + imenica	57
4.1.3.15. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica	57
4.1.3.16. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + pridjev + imenica	58
4.1.3.17. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + pridjev + imenica	59
4.1.3.18. Infinitiv + veznik + zamjenica + imenica + prijedlog + imenica + gl. 3. l. mn.	61
4.2. Frazemi s rečeničnom strukturom	62
Zaključak	72
Literatura	

Uvod

Frazeologija je jezikoslovna disciplina čiji se korijeni mogu pronaći u razdoblju romantizma. Zaneseni sakupljači narodnoga blaga neselektivno su zapisivali brojne izraze, poslovice i uzrečice koje se danas eventualno smatraju dijelom frazeologije u širem smislu. Ozbiljnije bavljenje frazeologijom kao znanstvenom disciplinom započinje 40-ih i 50-ih godina dvadesetoga stoljeća. Prijelomnom se godinom može smatrati 1947. kada je u Sovjetskome savezu objavljen rad V. V. Vinogradova *Russkij jazyk. Grammatičeskoe učenie o slove* koji možemo smatrati temeljem modernoga proučavanja frazeološkoga bogatstva jezika. Velik su doprinos dali A. A. Potebnja, J. Baudouin de Courtenay, A. A. Šahmatov, J. O. Jespersen, C. Bally i drugi jezikoslovci koji su u svojim radovima izdvojili i obradili te jedinice dajući priloge njihovoj klasifikaciji i boljemu shvaćanju. Frazeologiju dijele na frazeologiju u užem smislu koja obuhvaća samo frazeme i frazeologiju u širem smislu koja obuhvaća i termine, pojmove, krilatice poslovice i dr. Najviše se pažnje posvećuje frazeologiji u užem smislu te se polako oblikuju temeljne postavke mlade discipline: kao temeljna se jedinica izdvaja frazem (ili u ruskoj varijanti koja je dugo bila prihvaćena i u hrvatskim radovima: фразеологизм/frazeologizam) koji se različito definira: kao jedinica koja se sastoji od najmanje dviju punoznačnih (autosemantičnih) sastavnica ili jedne punoznačne i jedne nepunoznačne (sinsemantične) sastavnice. Većina se autora slaže da je riječ o ustaljenim jedinicama koje se uče i reproduciraju kao već gotove konstrukcije, cjelovite su i imaju čvrstu strukturu. Kao cjelina se uklapaju u kontekst i postaju dijelom rečeničnoga ustrojstva baš kao što to čine i leksemi. Kao važne odlike tih jedinica također se izdvajaju i desemantizacija (odnosno značenjska preoblika), tj. gubljenje prvotnoga značenja jedne ili više sastavnica frazema i oblikovanje novoga značenja na razini cijeloga frazema, slikovitost, ekspresivnost i konotativnost, a one najčešće izostaju kod jedinica koje pripadaju frazeologiji u širem smislu. Upravo zbog slikovitosti i ekspresivnosti te se jedinice iznimno često pojavljuju u novinskim člancima, reklamama i drugim žanrovima popularne kulture. Ovisno o stupnju desemantizacije značenje je frazema više ili manje prozirno kako izvornome tako i govornicima drugih jezika. U objašnjavanju njihova značenja važnu ulogu imaju jednojezični i dvojezični opći i frazeološki rječnici.

U svojem radu obradit ću veliku skupinu frazema u hrvatskome i ruskome jeziku kojima je zajednička sastavnica *vrag/đavao* u hrvatskome, odnosno *чёрт/дьявол/бес* u ruskome. Cilj je

ovog interdisciplinarnog rada utvrditi potpune i djelomične prijevodne ekvivalente prikupljenih frazema, analizirati njihovu strukturu te proučiti značenje.

Određenje pojma frazem, kao i same znanosti frazeologije, nije opće prihvaćeno i ovisi o shvaćanju pojedinog autora. U skladu s time mijenja se i klasifikacija frazema. Nakon predstavljanja nekoliko načina klasifikacije odabrat ću jednu od njih i obrazložiti svoj izbor. U kratkome pregledu najvažnijih radova iz područja frazeologije u Rusiji i Hrvatskoj ukazat ću na one radove i teze na kojima će se temeljiti moj rad te navesti detalje o prikupljenim frazemima iznoseći plan njihove klasifikacije i strukturno-semantičke analize.

Kako je riječ o komponenti povezanoj s religijom, potrebno je proučiti podrijetlo i simboliku sastavnice *vrag/đavao* odnosno *чѣрт/дьявол/бес* te načine na koje ona funkcionira unutar frazema.

U praktičnome dijelu analizirat ću podudarnosti i razlike hrvatskih i ruskih frazema na različitim jezičnim razinama s obzirom na značenja, konotacije i uporabu. Pokušat ću odrediti u kojoj je mjeri sastavnica *vrag/đavao/* odnosno *чѣрт/дьявол/бес* motivirala značenje cijeloga frazema te koliko je sama predodžba nastala na temelju slike u pozadini frazema slika u mislima govornika bila važna za oblikovanje njegovog značenja.

U posljednjemu ću dijelu diplomskoga rada iznijeti zaključak i rezultate usporedne analize.

1. Kratki pregled frazeologije kao jezikoslovne discipline.

Pedesetih godina dvadesetoga stoljeća u Sovjetskomu savezu rađa se nova jezikoslovna disciplina – frazeologija. Njezinim se osnivačem smatra V. V. Vinogradov. Nove se jezične jedinice počinju proučavati najprije u ruskome jeziku, zatim u ukrajinskom i bjeloruskom, a nedugo potom frazeologija svoje mjesto pronalazi i u Poljskoj, Bugarskoj i tadašnjoj Čehoslovačkoj. U Sovjetskome se savezu počinju pisati i prvi frazeološki rječnici, 1967. godine izlazi *Frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka* pod redakcijom A. I. Molotkova u kojemu je obrađeno više od 4000 natuknica, 1975. izlazi rječnik V. M. Deribasa s više od 5000 natuknica (*Ustojčivye glagol'no-imennye slovosočetanja ruskogo jazyka*), a 1980. godine V. P. Žukov izdaje školski frazeološki rječnik koji obuhvaća oko 2000 najučestalijih frazema (*Škol'nyj frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka*). Paralelno s leksikografskim radovima na području frazeologije i još prije njih izlaze i teorijski radovi. Važan je rad već spomenutoga V. V. Vinogradova *Russkij jazyk. Grammatičeskoe učenje o slove*, a svoje shvaćanje frazema i obrazloženje različitih podjela daju gotovo svi autori rječnika.

Oblikuju se tri frazeološke škole – Moskovska, Lenjingradska i Samarkandska. Potonja je postala poznata zbog njezina začetnika L. I. Rojzenzona, ali nakon prestanka njegova rada nije zadržala važno mjesto u novoj disciplini. U svojim počecima, radovi su tih škola bili strukturalistički orijentirani te su se usmjeravali prvenstveno na klasifikaciju frazema. Zbog bliskih kontakata među slavistima nove misli imaju odjeka i u tadašnjoj Jugoslaviji, osobito u Zagrebu gdje već 70-ih godina A. Menac daje poticaj za razvoj frazeoloških istraživanja. Već 1970. godine u časopisu *Jezik* izlazi njezin rad *O strukturi frazeologizma* u kojemu ukratko navodi najvažnije karakteristike frazema. Godine 1982. izlazi *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* J. Matešića koji je redaktor i kasnijega *Hrvatsko-njemačkog frazeološkog rječnika*, a 1985. izlazi *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik* A. Menac i R. I. Trostinske. Nakon toga raste popularnost nove jezikoslovne discipline pa radovi i rječnici postaju sve brojniji. U Rusiji izlazi mnoštvo novih rječnika, a oni stariji doživljavaju reizdanja. U Hrvatskoj su važni rječnici A. Menac, Ž. Fink i R. Venturina (*Hrvatski frazeološki rječnik*), A. Menac, Ž. Fink, I. Mironove i R.

Venturina (*Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*) te rječnik Ž. Fink Arsovski i suradnika (*Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*).

Rječnici se sastavljaju po različitim principima: prema prvoj sastavnici (što znatno otežava snalaženje u samome rječniku), prema sintaktičkome principu (frazemi su poredani prema sintaktički glavnoj riječi, što znatno olakšava navođenje varijanti i stilskih razlika) te prema morfološkome principu (natuknice su obrađene prema prvoj imenici, a ako nema imenice, to su redom: glagol, pridjev i prilog).

2. Frazem: Definicija. Struktura. Klasifikacija. Stil.

2.1. Definicija frazema

Osnovne se pak jedinice kojima se frazeologija bavi definiraju kao stalne sveze riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje (Menac 2007: 5) ili, još razrađeniije, kao „ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica. Među važnim odrednicama frazema jesu i njihova ekspresivnost, slikovitost i konotativnost“ (Menac i dr. 2003: 7). U ruskom su jezikoslovlju definicije frazema gotovo iste, razlika je samo u tome što različiti autori naglašavaju samo pojedine aspekte frazema, a drugi nabrajaju sve njegove karakteristike. Primjerice, u gramatici Zemskoga, Krjučkova i Svetlaeva (2003: 52) te su jedinice kratko definirane kao „ustaljene sveze riječi koje označavaju nešto jedinstveno po smislu“¹, a Vinogradov (2002: 326–327) za frazeme kaže da „ako u grupi riječi svaka grafička cjelina gubi dio svojega individualnoga značenja ili čak uopće niti ne čuva nikakvo značenje te ako ta sveza elemenata predstavlja jedinstvo sa cjelovitim smislom tada je je pred nama složeni izraz, frazem.“²

Ipak, najčešće se pojavljuju sljedeće karakteristike: frazem je spoj najmanje dviju riječi, ima jedinstveno značenje koje proizlazi iz semantičkoga slabljenja njegovih sastavnica, ne stvara se u govornome procesu, govornik upotrebljava cijelu svezu riječi, a ona ima preneseno značenje, ekspresivno je i emocionalno obojena, metaforična te ima pozitivnu ili negativnu konotaciju.

Prema tome koliko značenje ovisi o značenju sastavnica, Vinogradov (1975: 231–252) razlikuje: frazeološke sraslice (*frazeologičeskie sraščenija*), frazeološka jedinstva (*frazeologičeskie edinstva*) i frazeološke spojeve riječi (*frazeologičeskie sočetanija*). U prvima značenje cjeline ne proizlazi iz značenja pojedinih sastavnica, tj. došlo je do desemantizacije sastavnica, u drugima je značenje cjeline u nekoj mjeri motivirano značenjem sastavnica, a u spojevima riječi značenje cjeline proizlazi iz značenja pojedinih sastavnica. A. Menac (2007: 5) prema značenju sveze dijeli na *slobodne* i *frazeološke* pri čemu su slobodne sveze one u kojima „svaka sastavnica

¹ „Фразеологія - учение о фразеологических единицах, т. е. об устойчивых сочетаниях слов, обозначающих нечто единое по смыслу (...)“.

² „Если в группе слов каждое графическое единство теряет часть своего индивидуального значения или даже вовсе не сохраняет никакого значения, если сочетание этих элементов представляется целостным смысловым единством, то перед нами сложное предложение, фразеологический оборот речи.“

zadržava svoje značenje, pa značenje cijele sveze predstavlja zbroj odnosno kombinaciju tih pojedinačnih značenja. Takve se sveze stvaraju u govornom procesu tako da govornik slobodno bira sastavnice svojih sveza prema značenju koje svezi želi dati“, a u frazeološkim svezama „dolazi do promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica. Takve se sveze rabe kao gotove, cjelovite jedinice, tako da ne nastaju u govornom procesu (...)“ te dalje napominje da potpuno identična sveza ovisno o kontekstu može biti i slobodna i frazeološka.

2.2. Struktura frazema

Struktura frazema vrlo je pregledno prikazana u knjizi A. Menac *Hrvatska frazeologija*, stoga ću se za ovaj dio koristiti njezinim radom, dajući primjere iz ruskoga jezika.

Kao što je već rečeno, frazemi se reproduciraju u gotovome obliku, dakle govornik ih ne oblikuje svaki put kada ih koristi. Prema tome – frazemi imaju vrlo čvrstu i gotovo nepromjenjivu strukturu. Kako značenje cijelog frazema nije jednako zbroju značenja njegovih sastavnica, kao što je to slučaj kod slobodnih sveza riječi, govornik često ne percipira značenja pojedinih sastavnica. Ponekad se kao sastavnice frazema pojavljuju arhaizmi ili tuđice čije značenje nije poznato prosječnome govorniku, ali on ipak razumije značenje cijeloga frazema i u skladu s njime ga upotrebljava. Primjerice, izvornim će govornicima češće biti poznato značenje frazema *bistar (bistra) kao boza*, nego što će znati značenje same riječi *boza*. Jednako će tako govornici prepoznati značenje frazema *pijan kao ćuskija* ili *glup kao ćuskija*, dok će im značenje same riječi *ćuskija* često ostati nepoznatim. Prosječni ruski govornik uglavnom ne zna značenje riječi *баклуша*, ali je značenje frazema *бить баклуши* ('ljenčariti') općepoznato. Također, značenje sastavnice *куличка* u frazemu *отправиться к чёрту на кулички* ili *у чёрта на куличках* ('jako daleko') većini govornika nije poznato; pogotovo stoga što je frazem doživio transformaciju – *к чёрту на кулижки* gdje *кулижки* označava močvarno tlo ili šumsko područje zbog sličnosti u izgovoru preoblikovano je u *к чёрту на кулички* gdje sastavnica *кулички* označava uskršnji kolač, dakle dovode se u svezu teško povezive riječi koje nisu poznate prosječnome govorniku, a značenje nije povezano ni s jednom od njih.

Također je važno napomenuti da čvrsta struktura frazema podrazumijeva da se sastavnice najčešće ne mogu mijenjati jedna za drugu, čak ni ako je riječ o istoznačnicama ili bliskoznačnicama, a ako postoji mogućnost variranja, tada je strogo određeno što se varira. Primjerice, u frazemu *ići donom* na koga leksem *don* ne može biti zamijenjen leksemom *potplat*, dok u frazemu *staviti bubu u uho* komu leksem *buba* može biti zamijenjen leksemom *buha*, ali ne može biti zamijenjen leksemom *kukac* ili sl. Isto tako u ruskome jeziku postoji frazem *u воробьи на крышках чирикают* o чѐм u značenju 'svima je nešto poznato' (*to i vrapci znaju; to već i vrapci pod strehama (na krovovima) cvrkuću*), ali ne postoji frazem **u птицы на крышках чирикают* o чѐм iako je riječ o bliskim riječima (*vrabac – ptica*). Dakle, određeno je koje se sastavnice mogu mijenjati, koje ne mogu te koje su varijante učestalije u uporabi i poznatije prosječnomu govorniku.

Zanimljivo je da se ponekad kao varijante pojavljuju riječi suprotna ili posve nepovezana značenja, a značenje frazema ostaje isto. Primjerice, frazem *gdje je bog rekao laku noć* ima i varijantu *gdje je vrag rekao laku noć*, dakle sastavnice koje se variraju su antonimi, a o tom će slučaju kasnije biti riječi. Frazem *praviti se Englez* ima svoju žargonsku varijantu *praviti se Tošo*, a komponente koje su zamijenjene nisu nikako povezane. Ponekad odnos antonimije među sastavnicama koje se variraju uzrokuje promjenu značenja pa nastaju frazemski antonimijski parovi kao što su *u dobar čas – u zao čas*, *u pravo vrijeme – u krivo vrijeme* i sl.

Još je jedna karakteristika frazema stabilan poredak sastavnica, tako da će frazem *milom ili silom* rijetko biti reproduciran kao **silom ili milom*, a frazem *kruha i igara* kao **igara i kruha*. Jednako tako, ruskomu se izvornom govorniku neće dogoditi da zamijeni sastavnice frazema *ни рыба ни мясо* i reproducira frazem **ни мясо ни рыба*. Govornici uče gotov spoj riječi koji je često povezan i rimom.

Zamjene leksičke naravi ne događaju se samo u standardnome jeziku, česte su zamjene standardnih riječi dijalektalnim i regionalnim. Ipak, najčešće su zamjene gramatičke naravi – frazem se prilagođava trenutnoj govornoj situaciji, mijenja se vid glagola, lice, rod i dr.; mijenja se i odnos subjekta i objekta, ali se zadržava ista osnovna slika – primjerice *dobiti po njušci* i *dati po njušci* ima različit odnos subjekta i objekta radnje, ali slika ostaje ista.

Struktura se frazema može mijenjati i proširivanjem odnosno skraćivanjem – frazemu *nemati pojma* može se dodati još jedan dio – *nemati pojma <o pojmu>*, kao što se frazemu *bacati bisere*

pred svinje, u ruskoj varijanti *метать бисер* <перед свиньями>, može izostaviti drugi dio pa frazem može glasiti i *метать бисер*.

2.3. Klasifikacija frazema

2.3.1. Prema podrijetlu

Frazeme možemo klasificirati na različite načine. Jedan je način klasifikacije podjela prema podrijetlu. Antica Menac frazeme dijeli na nacionalne (kao što su *bacati drvlje i kamenje*, *čekati kao ozebao sunce*, *trice i kućine*) i posuđene. Posuđeni su frazemi nastali u drugome jeziku, a u jezik primatelj došli su bez prilagodbi (dakle riječ je o direktnom preuzimanju, npr. *enfant terrible*) ili su se u nekoj mjeri prilagodili jeziku koji ih je posudio (*nositi svoj križ*). Mogu biti posuđeni iz anonimnih izvora (primjerice iz narodne književnosti: *čardak ni na nebu ni na zemlji*) ili iz autorske književnosti – domaće ili strane: *od sto glasa glasa čuti nije, biti ili ne biti* (prema Menac 2007: 16).

Sličnu podjelu pronalazimo i u ruskoj frazeologiji: prema podrijetlu frazeme dijele na općeslavenske, istočnoslavenske i ruske, odnosno na *общеславянские (праславянские)*, *восточнославянские (древнерусские)* i *собственно русские*. Među općeslavenske pripadaju primjerice *повесить нос* (u značenju 'jako se rastužiti', *objesiti nos*), *один как перст* ('posve sam', *sam kao prst*), istočnoslavenski su primjerice *глухая тетеря* (u značenju 'gluh čovjek') i *медвежий угол* ('pusto i ljudima teško dostupno mjesto'), a ruski su *ни зги не видно* (odgovara hrvatskome *ne vidi se ni prst pred nosom*), *спустя рукава* ('raditi nešto nemarno'), *шапочное знакомство* ('površno poznanstvo'). Jednako tako frazeme dijele na one iz domaće književnosti: *медвежья услуга (medvjeda usluga)*, *сильнее кошки зверя нет* ('kukavica misli da se svi boje onoga što je njegov najveći strah') (iz basni I. A. Krylova, prema Valgina i dr. 2002: 61) i strane *рыцарь печального образа (vitez tužna lika)*, *гадкий утёнок (ružno raće)*. Kada je riječ o frazeologijama hrvatskoga i ruskoga jezika, također je važan doprinos Antice Menac koja nakon podjele na nacionalnu i posuđenu frazeologiju iz nacionalne frazeologije hrvatskoga i ruskoga izdvaja frazeme koji su im zajednički i koje baštine iz praslavenskoga jezika zajedno s drugim današnjim slavenskim jezicima (npr. *bablje ljeto, usred bijela dana (u po bijela dana)*, *бабье*

лето, сред бела дня) i one koje možemo pronaći samo unutar nacionalne frazeologije (*ni rod ni potomost' Bog, скатертью дорога*). Što se tiče posuđene frazeologije, ističe se da je ona u hrvatski i ruski jezik ulazila „iz različitih izvora, u različito vrijeme i preko različitih posrednika“ (Menac 2007: 123). Navodi tri načina implementacije stranih frazema u jezik primatelj: besprijevodno preuzimanje, adaptaciju i kalkiranje (Menac 2007: 123). Kad je riječ o odnosu hrvatskoga i ruskoga, prisutno je međujezično posuđivanje iz ruskoga u hrvatski jezik. To su mahom frazemi iz poznatih djela ruske književnosti koje nazivamo *frazeološkim rusizmima*: *medvjeda usluga* (Krilov), *junak naših dana* (Ljermontov), *mrtve duše* (Gogolj), *veliki kombinator* (Iljč i Petrov) (Menac 2007: 123).

2.3.2. Prema području ljudske aktivnosti

U frazeologiju u širem smislu ulaze i termini iz različitih znanosti, ali njih se najčešće ne razmatra u frazeološkoj literaturi. Ipak, neki su se od njih ustalili i postali frazemima. Takvi su primjerice *svesti/svoditi na isti nazivnik, lančana reakcija, kratki spoj* – prešli su granice znanosti u kojima se upotrebljavaju te su postali dijelom općega frazeološkoga fonda jezika. Isto se dogodilo i s terminima iz glazbe (*svirati prvu violinu, dizati ton, играти первую скрипку*), kazališta (*igrati glavnu ulogu, stupiti na scenu, играть главную роль*), sporta (*dobiti crveni karton, niski udarac, prva liga, первая ракетка мира, гол престижа*), pomorstva (*baciti sidro, ploviti protiv struje, ждать у моря погоды*), igara (*igra mačke i miša, играть в кошки-мышки, испорченный телефон*), kartanja (*staviti karte na stol, as iz rukava, играть краплёнными картами*), povijesti (*kao guske u tagli, куда Макар телят не гонял*), gesta (*busati se (lupati se) u prsa, gladiti bradu*), reklama (*lakše se diše, сладкая парочка*), Biblije (*star kao Metuzalem, glas varijućeg i pustinji, манна небесная*).

Frazemi mogu biti nadahnuti međuljudskim odnosima (*držati pod papučom koga*), mogu se pojaviti dijalektizmi (*naći se u gabuli, odriješiti kesu*), žargonizmi (*lova do krova*), strani elementi (*pod mus*) i drugo, a važno je dometnuti da upravo područje ljudske aktivnosti koje je produciralo određeni frazem nudi osnovnu sliku iz koje se razvilo značenje frazema te se njemu treba vratiti pri tumačenju frazema.

2.3.3. Prema obliku

Prema obliku, odnosno opsegu, frazemi se mogu podijeliti na dva načina. Jedni frazeolozi zagovaraju podjelu na fonetske riječi, skupove riječi i rečenice. Frazemi koji imaju opseg fonetske riječi sastoje se od jedne samostalne (autosemantične) riječi koja je naglašena i jedne pomoćne riječi, a one zajedno tvore naglasnu cjelinu. Takvi su frazemi *s nogu, na brzini, на ножах, на "ты"*, a navedeni su u frazeološkome rječniku Ž. Fink Arsovski, rječniku Menac–Fink Arsovski–Venturin, rječnicima ruskih autora te većini općih rječnika. Frazeolozi J. Matešić i Marko Samardžija, koji frazem definiraju kao spoj najmanje dviju punoznačnih riječi, uopće ih ne smatraju frazemima. Njihova podjela obuhvaća samo frazeme skupove riječi i rečenice što je potvrđeno u Matešićevu rječniku.

Skup riječi frazeološki je strukturni tip koji se sastoji od najmanje dviju autosemantičkih riječi s najmanje dvjema akcenatskim cjelinama (Fink Arsovski 2002: 8). Sintaktička veza koja se formira među sastavnicama može biti neovisnoga i zavisnoga tipa. U prvomu se slučaju sastavnice povezuju sastavnim, rastavnim i suprotnim veznicima (*sad ili nikad, ни то ни сѐ*), a u drugomu se slučaju formiraju kongruencija, rekcija ili pridruživanje. Kongruencija ili sročnost podrazumijeva podudaranje glavne i zavisne sastavnice u rodu, broju i padežu (*белая ворона, crna ovca*). Prema glavnoj sastavnici koja upravlja oblikom zavisne sastavnice rekcija ili upravljanje dijeli se na glagolsku (*otkrivati Ameriku, висеть на волоске*), imeničku (*kamen smutnje, верхушка общества*) i pridjevsku (*željan slave, сьт по горло*). Za pridruživanje je karakteristično da je zavisna riječ nepromjenjiva ili se rabi samo u osnovnom obliku (*mirno spravati, ёжу понятно*).

Za frazeme koji imaju oblik rečenice važno je pripomenuti da se tu ne misli na „skupove riječi s glagolskom rekcijom koji uz lični oblik glagola postaju rečenicom (npr. *plivaš protiv struje*), nego na frazeme kojima je rečenica osnovni oblik“ (Menac 2007: 18). Dalje ta rečenica može biti jednostavna (npr. *bog bi ga znao, vrag ne sprava, кошки скребут на сердце у кого, душа уходит в пятку у кого*) i složena; složena dalje može biti neovisno složena (*na jedno uho uđe, a na drugo izađe, говорить одно, а думать другое (делать третье)*) i zavisno složena (*trla baba lan da joj prođe dan, показать, где раки зимуют*) (Menac 2007: 16–19).

U ruskoj je tradiciji prisutna nešto drugačija podjela. Također postoje frazemi sa strukturom jednostavne rečenice (*бабушка <еще> надвое сказала (гадала)*), a dalje se izdvaja struktura

besubjektne rečenice (*лыка не вяжет кто, вернется (вернулось) как бумеранг кому что*), zavisne surečenice koja izriče okolnosti radnje (*насколько хватает глаз, куда глаза глядят, куда Макар телят не гонял*) te složene rečenice (*слово (не) воробей, вылетит, назад не поймаешь*).

2.3.4. Prema kategorijalnom značenju frazema

Kategorijalno se značenje frazema odnosi na to što se izriče značenjem frazema. Dakle, više se frazemi ne klasificiraju prema tome koja je sintaktički glavna riječ kao što je to slučaj kod strukturne analize, postaje važan i semantički i sintaktički aspekt, odnosno osim značenja, promatra se i kako se frazemi uvrstavaju u diskurs. Prema tome frazeme možemo podijeliti na: glagolske (*бити кому на терет, доći на зелену грану, задрать (поднять) нос, втирать очки кому*), imeničke (*задња рупа на свирали, knjiški molјас, сарафанное радио, синий чулок*), priložne (*на брзу руку, куća до куće, дверь в дверь, рукой подать*), pridjevske (*као од брда одваљен, с толстым карманом, зимой снега не выпросишь* у кого), zamјеничке (*који враг, от мала до велика*), neodređeno-količinske, modalne (*на крају крајева, с другой стороны, положи руку на сердце*) i uzvične (*svaka čast <!>, так и есть <!>, заткни фонтан*) (prema Fink Arsovski 2002: 9) koji se od ostalih razlikuju po tome što ne pripadaju gramatičkom ustrojstvu rečenice; mogu se u nju umetati, ali češće čine samostalnu rečenicu koja je reakcija, primjedba ili komentar na događaj ili iskaz (Fink 1999: 221–222).

Ivo Pranjković u knjizi *Gramatička značenja* govori o načinima na koje se izražavaju pojedine gramatičke kategorije u hrvatskome jeziku s posebnim naglaskom na kategorije prostora, vremena, lica, načina, poredbe, živosti, padeža, broja i roda. Za frazeologiju su tu važne kategorije poredbe i načina koje se ostvaruju u poredbenim frazemima, a koji se prema gornjoj podjeli određuju kao pridjevski. Frazeologiziranost se takvih konstrukcija objašnjava time što usporeditelj u njima ima generičko značenje (...), a u njima se način vršenja glagolske radnje doslovno izražava usporedbom (Pranjković 2013:110). Kategorije prostora, vremena i načina ostvaruju se u priložnim frazemima, a kategorija živosti važna je za sve frazeme i često se naznačuje u višejezičnim frazeološkim rječnicima kako bi se izbjegle pogreške u uporabi i prijevodu.

2.4. Stil frazema

Prema definiciji „standardni je jezik autonoman vid jezika, pretežito svjesno normiran i polifunkcionalan, postojan u prostoru i gibak (prilagodljiv) u vremenu“ (Samardžija –Selak 2001: 651). Za ovo nam je poglavlje važna njegova polifunkcionalnost koja je dodatno naglašena u definiciji Josipa Silića: „Hrvatski se standardni jezik definira kao jezik hrvatske polifunkcionalne komunikacije“ (Silić 2006: 36). Ta se odrednica standardnoga jezika odnosi na to da se standardnim jezikom mora moći sve izreći, ali su različiti načini na koje standardni jezik funkcionira u različitim ljudskim djelatnostima. Funkcije koje on obavlja nazivaju se funkcionalnim stilovima, J. Silić izdvaja: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, književno-umjetnički (odnosno beletristički) i razgovorni stil (*ibid.*).

Svaki od tih stilova ima posebna pravila i što je dopušteno u jednome, nije dopušteno u drugome. Odnosno, neka će se pojava u jednome stilu smatrati greškom, dok će u drugome biti uobičajena pojava. Razlikuju se izborom leksema i frazema, sintaktičkim pravilima, najčešćim odstupanjima od norme i dr. Primjerice, u administrativno-poslovnome stilu često će se pojavljivati riječi stranoga podrijetla (čak i kada postoji uvriježena domaća zamjena), česti su pleonazmi, dekomponiranje predikata, termini i dr., a frazemi su primjerice rijetki. U književno-umjetničkome i novinarsko-publicističkom stilu frazemi će pak igrati važnu ulogu jer je riječ o jedinicama koje unose slikovitost u jezik autora, omogućuju poigravanje tradicijom, diskretno aludiranje na pojave ili osobe iz stvarnosti, humoristične dosjetke ako se neka sastavnica zamjenjuje neočekivanom sastavnicom. Neki su frazemi stilski neutralni, što znači da se mogu pojaviti u svim stilovima, dok se drugi češće pojavljuju u nekom od navedenih stilova.

A. Menac u *Hrvatskoj frazeologiji* u poglavlju *Pitanja stilističke kvalifikacije u općim i frazeološkim rječnicima* izdvaja dva pristupa stilskoj klasifikaciji frazema. Prvi se temelji na već spomenutim funkcionalnim stilovima, a izdvajaju se neke grupe leksema i frazema koje su karakteristične za pojedine stilove. U književno-umjetničkom stilu, pjesničkom podstilu, to su leksički i frazeološki poetizmi (daje se primjer leksema *plam* i frazema *domaće ognjište*), u kolokvijalnome (razgovornome) stilu to su kolokvijalizmi (*dugonja*, *povuci-potegni*), kao podstil kolokvijalnoga navodi se žargon (primjeri: *čarapirati* i *šljakati u fušu*) te vulgarni stil s vulgarizmima za koje se naglašava da podliježu doziranju nepristojnoga značenja; navode se

„blaži“ primjeri leksičkoga vulgarizma – *magarac* (za čovjeka) i frazeološkoga – *otegnuti papke* (Menac 2007: 153).

Drugi pristup uzima u obzir „emocionalnu, ekspresivnu i ocjenidbenu obojenost leksema i frazema, koja se kao dopunsko značenje dodaje osnovnome leksičkom i funkcionalno-stilističkom“ (*ibid.* 154). Redom se objašnjavaju emocionalna obojenost uz primjere umanjenica, uvećanica, odmilica i pejorativa, ekspresivna obojenost kao način dodavanja subjektivnosti i pojačavanja doživljaja i ocjenidbena obojenost koja se odnosi na odobravanje ili neodobravanje određene pojave. Na kraju se zaključuje da u hrvatskim rječnicima uglavnom izostaje stilska klasifikacija frazema (*ibid.* 154).

Svakako je riječ o nezgodnome poslu jer je ponekad bez konteksta teško razlikovati pojedine pojave, primjerice žargonizme od kolokvijalizama, ali isto tako dopunski elementi značenja kao što su odobravanje, neodobravanje, humor, svečani ton, ako se upotrijebe s dozom sarkazma ili ironije, mogu uzrokovati da frazem koji inače pripada jednome stilu, pripadne posve drugome. Tako bi se arhaični ili svečani frazemi lako mogli pronaći primjerice u publicističkome stilu uz promjenu stava govornika. Čak i bez promjene stava govornika, granice stilistike u frazeologiji nisu stabilne, termini koji pripadaju frazeologiji u širem smislu i koriste se u znanstvenome stilu često dobivaju preneseno značenje, prelaze u opći frazeološki fond i postaju stilski neutralnima. Često je i mijenjanje strukture samih frazema. Takve frazeološke modifikacije najčešće su u publicističkome stilu, a odnose se na različite dosjetke koje plijene pažnju čitatelja mijenjajući frazeme na različitim jezičnim razinama. Barbara Kovačević (2012) frazeme u publicističkome stilu dijeli u tri skupine: prva se odnosi na one kod kojih nije došlo ni do kakve modifikacije, druga na one koji su u nekoj mjeri izmijenjeni – u prvoj je podskupini došlo do spajanja strukturno ili semantički sličnih frazema (autorica za primjer navodi novinski naslov „Ja sam zadnji republikanac na nogama“ u kojemu se stapaju frazemi *posljednji Mohikanac* i *biti na nogama*), u drugoj se podskupini mijenja ustaljeni gramatički sastav ili raspored sastavnica (u toj su podskupini brojni frazemi u kojima je glagol zamijenjen glagolskom, odglagolskom ili običnom imenicom, npr. *izlazak iz sjene* < *izaći iz sjene*), a u trećoj se podskupini zbog redundantnosti ili djelotvornosti izostavlja glagol (umjesto cijeloga frazema *držati glavu u pijesku* u naslovu se pojavljuje samo „*Glava u pijesku*“).

Treća je najzanimljivija skupina jer u njoj dolazi do tzv. frazeološke igre, odnosno zamjene jedne ili više sastavnica koje „služe izazivanju pozornosti i znatiželje čitatelja jer su svojevrsan pomak

u odnosu na izvorni oblik i značenje frazema“ (Kovačević 2012: 144). U takvim je zamjenama važno osigurati prepoznatljivost frazema, ali istodobno dodati i neku novu informaciju; za tu skupinu autorica navodi brojne primjere među kojima su: *ime ne čini čovjeka < odijelo ne čini čovjeka i bezobraznik našeg doba < Junak našeg doba*.

* * *

Frazemi su prikupljeni iz rječnika navedenih na kraju rada, potvrđeni su u nacionalnim korpusima hrvatskoga i ruskoga jezika ili pak na internetskim stranicama. Primjeri s internetskoga preglednika *Google* preuzeti su u izvornome obliku te nisu ni na koju način uređivani. Rijetki frazemi nisu potvrđeni u korpusima ni na internetu pa sam, kako bi se vidio način uvrštavanja u kontekst, osmislila svoje primjere. Budući da je većina hrvatskih frazema preuzeta iz *Frazeološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika* J. Matešića koji je izašao u vrijeme hrvatsko-srpskoga jezičnoga jedinstva, za neke je frazeme izgledno da su srpski što sam naglasila u radu.

Frazemi će biti podijeljeni na frazeme s oblikom skupa riječi i one s oblikom rečenice. Dalje će frazemi oblika skupa riječi biti podijeljeni na imenične, pridjevne i glagolske. Svaki će frazem biti objašnjen na način da će se prvo navesti značenje, zatim primjer, prijevodni ekvivalent (ako ga ima) te primjer za ekvivalent uz dodatno objašnjenje značenja ili komentar kada je to potrebno. Kada je ruski frazem polazni, nakon značenja frazema u zagradi ću navesti doslovni prijevod kako bih olakšala razumijevanje pozadinske slike neruskim govornicima.

Nakon proučavanja korpusa valja izdvojiti one teorijske postavke koje su najrelevantnije te će poslužiti kao okosnica pri analizi frazema. Za početak, obrađivat ću samo frazeologiju u užem smislu riječi. U kroatističkim se radovima ustalila podjela na frazeme skupove riječi i rečenice, a frazemi oblika fonetske riječi najčešće se ne obrađuju, stoga ću se pridržavati te osnovne podjele, no ako je potrebno, pri navođenju prijevodnih ekvivalenata posegnut ću i za frazemima oblika fonetske riječi.

Podjela prema podrijetlu nije relevantna za sve frazeme nego samo za pojedine – u slučaju da je važno za razumijevanje značenja ili slike koja se nalazi u pozadini frazema, svakako ću pripomenuti da je riječ o nacionalnome frazemu te ga u skladu s time i objasniti. Područje ljudske

aktivnosti važno je za manji broj frazema dok je stil važan za sve, osobito kada je riječ o pronalasku prijevodnih ekvivalenata gdje je upravo stil čest kamen spoticanja. Dodatna značenja kao što su emocionalnost, ekspresivnost i konotativnost također bit će naznačena kad se frazemi s obzirom na njih razlikuju.

Posljednja bitna stvar odnosi se na samu komponentu koja se obrađuje. Iako su frazemi jedinice u kojima dolazi do desemantizacije, značenje je ipak na neki način motivirano nekom sastavnicom ili ga ona pak na neki način usmjerava dajući pozitivnu ili negativnu konotaciju. Zato je važno obraditi značenja sastavnice *vrag* te promotriti što ona predstavlja u našoj kulturi i kako je to povezano s tvorbom jezičnih jedinica kao što su frazemi.

3. Đavao kao simbol

3.1. Đavao kao mitološko biće

Đavao je mitološko biće koje je dio abrahamskih religija u kojima ima ulogu *kušača*, navodi ljude na zlo ispitujući njihovu vjeru, a one koji pristanu uz njega koristi kako bi nanio što veću štetu društvu. Njegov izgled s jedne strane obilježava animalnost, a s druge antropomorfnost. Animalnost u prikazu često se povezuje s pučkim vjerovanjima koja su ostatak prvotnih poganskih religija u kojima se opisivao samo zaštitnik plodnosti, na što ukazuju kako animalna obilježja tako i naglašeni falus, pritom se to biće nije doživljavalo kao zlo ili prijeteće. Ipak, ti su opisi doživjeli kanonizaciju u službenoj Crkvi uz promjenu shvaćanja tog bića pa je 447. godine na koncilu u Toledo đavao opisan kao „velika crna spodoba s rogovima, kandžama, magarećim ušima, sjajnih očiju, škrgutavih zubi, obdarena debelim falusom, koja oko sebe širi smrad sumpora“ (Muchembled 2010: 30). Za njegov je izgled također karakteristična crna boja i grotesknost koja proizlazi iz spajanja životinjskih i ljudskih obilježja i njihove hiperbolizacije. U nekim je prikazima riječ o životinji, u drugoj o čovjekolikoj figuri, a u trećima pak dolazi do potpune antropomorfizacije (primjerice u nekim narodnim pričama ili u priči o doktoru Faustu gdje se pojavljuje u liku monaha) (Rančić 1997: 15). Antropomorfne su crte prisutne i u imenima; J. Rančić izdvaja tri vrste imena: osobna koja su analogna ljudskima – ona tom mitskom biću daju identitet koji je po nekim karakteristikama sličan ljudskome; zatim su tu imena opisnoga karaktera koja ukazuju na neke elemente identiteta đavla ili njegove funkcije, a treća su imena eufemističkog karaktera koja obično ukazuju na neku od osobina bića koja nije presudna za njegov identitet (*ibid.* 47).

Osobna su imena primjerice Sotona, Lucifer i Vrag, osobna imena nadahnuta pojedinim demonima Belzebub, Belijal, Levijatan, a kanonizirana imena koja se odnose na funkcije koje obavlja, tj. opisna imena Napasnik, Zloduh, Antikrist. Strah od đavla kao bića prenosi se i na strah od imena, stoga u narodu za njega imaju brojne eufemizme kao što su: „dobri čovjek“, „velika crnjuga“, „Knez ovoga svijeta“, „stara zmija“ i slično.

Iza različitih imena đavla kao mitološkog bića kriju se njegove ključne karakteristike: napasnik, zloduh, protivnik, neprijatelj, prokletnik. Razvidno je da se te karakteristike grupiraju oko negativnoga pola opisujući biće koje postaje oličenjem Zla, odnosno oličenjem „svega što je

suprotno datom poretku sveta i stvari, uznemiravajuće i zlo, bilo to kosmičko, društveno ili pojedinačno ljudsko“ (*ibid.* 16).

Za njegov su identitet prema J. Rančić najvažnije dvije postavke; prva se odnosi na pradavno andeosko podrijetlo (najsajjniji kerubin) koje podrazumijeva i određene moći dane od Boga, a koje je on zadržao te se njima koristi uz Božju suglasnost; druga je povezana s njegovim oholim buntovništvom koje je dovelo ne samo do njegova pada u ponor tame nego i do ljudskoga pada, odnosno protjerivanja iz raja (*ibid.* 16, 17).

Ali, kako je već ranije rečeno, njegova ličnost nije samo dio temeljnoga kršćanskoga mita o padu i iskupljenju nego je i dio poganskih vjerovanja koja su se nataložila u kolektivnome sjećanju naroda te se danas odražavaju u obliku različitih sotonističkih, ali i drugih obreda. Prvotno je bila riječ o različitim božanstvima, odnosno demonima koji su se pojavljivali u obliku bika, zmije, zmaja ili jarca, a kako je njihovo stanište često bilo podzemlje ili vlažna i tamna mjesta iz kojih biljke crpe snagu, a ljudi različita bogatstva, smatrali su se zaštitnicima upravo tih materijalnih vrijednosti. Tek će se kasnije kršćanska teologija, kako bi puku približila novo transcendentalno biće i objasnila strah božji, poslužiti starim božanstvima da bi oslikala lik *Palog anđela* i stara vjerovanja proglasila nelegitimnima i grešnima. Na taj način većina starih božanstava, uz određene izmjene, postaje dijelom kršćanske demonologije, a Sotona dobiva nove epitete. J. B. Russel tvrdi da „na stvaranje čisto kršćanskog pojma đavla nije utjecala koherentnija, slobodnija i svjesnija kršćanska religija, nego u podsvijest potisnuti ‘folklorni’ elementi iz pučkih predaja i običaja“ (Muchembled 2010: 28). Istu tezu potvrđuje i R. Muchembled polazeći od tumačenja po kojemu se Zlo može utjeloviti u različitim oblicima. Navodi da je prije riječ o „tisućljetnoj borbi kršćanstva protiv poganskih vjerovanja i praksa čije se neke tvrde jezgre nisu dale potpuno iskorijeniti, nego su, ne gubeći izrazitu evokativnu snagu, polako asimilirane i prekrivene novim velom, ubačene u novi okvir“ (*ibid.* 29).

Đavao je zamijenio i stare vodene, šumske i poljske demone, a to se sačuvalo primjerice u ruskoj frazeologiji, tako da se nerijetko pored frazema s komponentom *чѣpm* nalaze i varijante sa sastavnicom *бес* ili *лешииѣ*. Đavao je dobio crnu boju i postao „večiti putnik, sa osobinama kao što su brzina, veština, znanje i razumevanje stvari, kao i bogatstvo. Preuzeo je i ulogu davaoca (...). Od starog božanstva je preuzeta osobina i zaštita rudnog blaga, rudnika i kovačke veštine“ (Rančić 1997: 107–108).

Dakle, nekadašnja poganska božanstva koja su po svojoj prirodi bila ambivalentna, sada se polariziraju na mračnu stranu te postaju neprijatelji vrhovnoga kršćanskoga boga Jahve predstavljajući sve ono što je nepoželjno u društvu. Ujedinjeni u liku Sotone dobivaju nove funkcije i moći, a njegova domena postaju „griješ i laž, bolest i smrt, razorna oholost i gnusobna izdaja“ (Ladan 2006: 833), ambivalentnost božanstva polako nestaje, a nekad pozitivne osobine kao što su davanje materijalnih blaga, vještine ili znanje dolaze uz prijetnju budućih patnji onima koji na njih pokleknu te su i one negativno obojene.

Postoji nekoliko modela đavla. J. Rančić navodi teološki, sinkretistički i poganski model. Teološki model đavla objašnjava kao kanoniziranu sliku koja je nastala nakon što su se usustavile teze velikih monoteističkih sustava (kršćanstva i njegovih hereza, islama te bogumilstva – dualističkoga sustava koji je ostavio traga na ovim prostorima).

Kršćanska i islamska doktrina đavlu su namijenile ulogu demiurga drugog reda koji čini zlo, ali samo u onoj mjeri u kojoj mu to Bog dopušta. Bogumilstvo pak objašnjava nesklad svijeta oslanjajući se na dva principa: princip dobra i princip zla, pri čemu su oba legitimna i jednako moćna te se zbog toga ne mogu usuglasiti (Rančić 1997: 47).

Sinkretistički model u sebi spaja teološko i pogansko naslijeđe, sastoji se od većeg broja različitih modela koji spojeni daju širu sliku o funkcijama đavla kao bića, ali također podrazumijevaju i brojne nedorečenosti i nelogičnosti (*ibid.* 52).

Poganski se model odnosi na različita bića koja se mogu klasificirati kao prirodni i društveni demoni, a zasebnu skupinu čine stara slavenska božanstva (*ibid.* 108–110). Neka se obilježja tih bića poklapaju s kanonskom slikom đavla pa je zbog toga došlo do njihova približavanja, a kasnije i izjednačavanja.

S jedne se strane oblikuje misao o đavlu kao metafori za zlo, a s druge strane on obuhvaća sve ono što se iz nekog razloga nije uklapalo u sliku svijeta koju su nudili ti religijski sustavi. Budući da se svijet shvaća kao Božje djelo, on je savršen i harmoničan, a kako bi se u tu savršenu cjelinu uklopili i oni dijelovi koji su obilježeni svojom nesavršenošću ili zlom, svaka od tih religija poseže za prikrivenim (ili u slučaju bogumilstva neprikrivenim) dualizmom – ono što se ne uklapa u doktrinu o dobrome svijetu koji je stvorio dobri bog, što remeti sklad uređenoga svijeta, proglašeno je zlim i nepoželjnim (*ibid.* 45–46). Na taj se način otvara mjesto za „sve one snage koje uznemiruju, slabe svijest i vraćaju je k neodređenom i ambivalentnom“, one su

simbolizirane u liku đavla koji je „središte noći“, a stoji „nasuprot Bogu koji je središte svjetlosti. Jedan gori u podzemnom svijetu, drugi sjaji na nebu“ (Chevalier–Gheerbrandt 1987: 143).

3.2. Etiomologija riječi

Nazivi koji se pojavljuju za to biće mnogo govore o njemu. Širenjem kršćanstva, Sotona prestaje biti dijelom samo semitske tradicije i svoje mjesto pronalazi i u drugim narodima i jezicima. Hebrejski *sātān* (B. Klaić (2007: 1197) navodi oblik *haschatān*) u značenju 'protivnik, neprijatelj' odrazio se u mnogim jezicima pa i u hrvatskome. Arapska inačica *šāyṭan*, *shayṭān* odrazila se u islamskoj tradiciji. Grčki *diábolos* (zloreki, nečastivi) i latinski *diábolos/diabolus* te vulgarno latinski *diavulus* postali su osnovom za razvoj tog leksema u romanskim jezicima (Ladan 2006: 827). U hrvatskome se prema tom leksemu ostvario oblik *đavao*, a u razgovornome stilu dolazi do kontrakcije posljednjih dvaju vokala pa leksem dobiva oblik *đavo*. U ruskome je taj leksem ostvario oblik *дьявол*. Drugi leksem koji je u uporabi nastavlja se na crkvenoslavensku tradiciju – dolazi od crkvenoslavenskoga *vragъ* sa značenjem 'neprijatelj'. Taj se oblik zadržao u ruskome jeziku, ali zadržava upravo to prethodno značenje. Hrvatskome leksemu *vrag* u ruskome odgovara leksem *чѣрт*; T. Ladan ističe da je taj oblik prema nekima nejasna podrijetla, a drugi ga vežu uz leksem *črn/crn*, što potkrepljuju pučkim vjerovanjem prema kojemu je đavao crne puti ili krzna. Objašnjenje koje nudi T. Ladan (2006: 828) glasi: „ruski *чѣрт* kao *vórog* (neprijatelj) povezuje se sa praslav. **čьrtь* = prokleti, te bi *čort/čěrt* bio ‘vrag/đavao’ kao *prokletnik*“. M. R. Fasmer (1964–1973: 347–348) također nudi isto objašnjenje te odbacuje tumačenja koja taj leksem povezuju s lat. *curtus* 'kratak, podrezan' i rus. *терять* 'izgubljen', a tumačenje koje se povezuje s rus. *скорый* ne smatra vjerojatnim. Zamjena leksema s crnom bojom eufemističkog je karaktera, osim zamjene leksema *чѣрт* leksemom *чёрный* 'crni', također se koristi i sintagma *чёрное слово* (doslovno: crna riječ) koja označava 'spominjanje vruga u psovka, đavlekanje, vragetanje'. M. R. Fasmer spominje i tumačenja koja etimologiju te riječi povezuju s *черта*, *чертить* 'crta, crtati' što se odnosi na brazdanje, povlačenje pluga po zemlji, a s time se slažu autori H. M. Šanskij i T. A. Bobrova (1994: 363–364) koji leksem *чѣрт* dalje povezuju sa staroruskim *чьрсту* 'crtati, kopati'. Razvoj *чѣрт* < *чьрть* < **кьрть* podrazumijeva izvorišni leksem *чьрсту* < *чьрти* sa značenjem 'onaj koji ruje, živi u zemlji, podzemni duh'.

Osim leksema *чѣрм* u promatranim se ruskim frazemima kao varijante pojavljuju i leksemi *дьявол* i *бес*. Prvi je leksem već objašnjen, a značenje drugoga najbolje se razotkriva kada se promotri njegova etimologija. Staroruski oblik *бѣсъ* proizlazi iz staroslavenskoga *besъ*, odnosno praslavenskoga *bedsъ*, što vodi indoeuropskome korjenu *bhoi-* te obliku *bhoidh-sos* sa značenjem 'koji izaziva strah, užasan, strašan' (Semenov 2003). Tim se leksemom označavalo bestjelesno, zlo i prijeteće biće koje na različite načine šteti ljudima. Dolaskom kršćanstva mnoga su se poganska božanstva izjednačila s *bjesovima* koji, pod utjecajem drugih kultura, dobivaju i nazive demon, đavao, vrag, Sotona, Belzebub, Knez tame i dr. (Bezrukova 2000: 96–97).

Možemo zaključiti da se svi nazivi odnose na nešto što je po svojoj prirodi negativno, zlo, prokleta, nemirno te na isti način djeluje i na čovjeka. Upravo tako, kao metafora zla, ulazi u različite oblike ljudske komunikacije – postaje dijelom književnih oblika i višečlanih jezičnih jedinica, ostaje fiksirana u pisanim oblicima i iznimno živa u usmenim oblicima komunikacije. No nije riječ o nečemu što je obilježeno samo svojim zlom, u pojmu se đavla preklapaju sva prije navedena vjerovanja koja se manifestiraju upravo u određenim književnim oblicima kao što su fantastične pripovijesti ili romani ili pak jezičnim jedinicama kao što su frazemi u kojima se formiraju značenja koja se odnose na nešto loše, beskorisno, besmisleno ili pak na davanje, brojnost čega, bogatstvo i dr.

Kada je riječ o frazemima u kojima se pojavljuje sastavnica *đavao/vrag/чѣрм*, ona često motivira značenje cjelokupnoga frazema negativno ga konotirajući. Primjerice, frazemi *đavo od tetke* ili *otići vragu na račun* negativno su konotirani i podrazumijevaju degradirajući odnos prema onome na kojega se taj frazem odnosi. U mnogim frazemima spomenuta sastavnica stilski „spušta“ cjelokupni frazem na razgovornu razinu ili pak dodaje nijansu vulgarnosti, što je osobito istaknuto u ruskim rječnicima.

Ponekad se uz sastavnicu *đavao/vrag/чѣрм* pojavljuje i sastavnica *Bog/bog/Бог*, u tome je slučaju riječ o dihotomiji dobro – zlo, primjerice u frazemima *paliti Bogu i vragu svijeću* ili *Hu Bogu свечка ни черту кочерга* značenje se gradi upravo na antonimnosti dviju sastavnica. U drugim je frazemima dopušteno variranje sastavnica *Koji ti je vrag (bog)<?>* što pokazuje da je došlo do potpune desemantizacije sastavnica, što rješava i pravopisni problem. Naime, prema Ž. Fink pisanje velikoga/maloga slova leksema *Bog* u sklopu frazema rješava stupnjem desemantizacije – ako je došlo do potpune desemantizacije, sastavnica se piše malim slovom

(Fink 2001: 145). Sastavnica *vrag* desemantizirana je i mnogim frazemima poredbene strukture u kojima dobiva funkciju intenzifikatora.

4. Analiza frazema

<p>frazem → značenje</p> <ul style="list-style-type: none">• primjer <p>prijevodni ekvivalent</p> <ul style="list-style-type: none">• primjer <p><pojašnjenje></p>
--

4.1. Frazemi sa strukturom skupa riječi

4.1.1. Imenički frazemi sa strukturom skupa riječi

4.1.1.1. Imenica + imenica

чёрт чёртом кто nekim obilježjem sličan đavlu („vrag vragom“)

*Да и в самом деле, братцы, дурные мысли в башке ходили. Просыпаюсь раз утром посередь улицы, оборванный грязный, в крови весь, **чёрт чёртом**.* (Fedorov)

*Солдат был хрупок на ноги... Нельзя сказать, чтоб доброе Лицо имел, особенно, Когда сводило старого - **Чёрт чёртом!*** (Fedorov)

Prijevodni ekvivalent: nema potpunoga ekvivalenta; preciziraju se različita obilježja u poredbenim frazemima **crn kao đavao (vrag), zao kao vrag** i dr.

чёрту баран samoubojica („vragu ovan“)

С чего он вдруг так затосковал, что отчаялся в жизни и стал чёрту баран, никто в Волкояре не мог ума приложить: казалось, все в жизни улыбалось молодчине этому, а он — поди же ты! (NKRJ)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Frazem se zasniva na narodnome vjerovanju prema kojemu se samoubojice kažnjava privremenim pretvaranjem u životinju koju đavli neprestano koriste za jahanje, prijenos vode i sl. (Birih i dr. 2005: 755). Na taj način čovjek dobrovoljno prinosi sebe đavlu kao žrtvu. Nakon četrdeset dana takvo iskorištavanje prestaje, a to je pak povezano sa slavenskim vjerovanjem koje se sačuvalo u pravoslavnome svijetu, a zabilježeno je u posloviци: „три дня в доме, до девяти дней во дворе, до сорока дней — на земле“, tj. tri dana u kući, do devet dana u dvorištu, do četrdeset dana na zemlji – u tom se vremenskom razdoblju vrše različiti obredi, posjećuje se pokojnikov grob, a nakon toga smatra se da pokojnik definitivno napušta ovaj svijet i prelazi u drugi. Ovaj je frazem arhaičan i danas je vrlo rijetko u uporabi.

4.1.1.2. Pridjev + imenica

crni vrag bilo tko ili bilo što, tko bilo ili što bilo, neodređenih ili nevjerojatnih osobina

Ponudit će posao i crnom vragu. (Anić)

Bavit će se i crnim vragom samo da zaradi. (Anić)

Prijevodni ekvivalent: razg. **хоть чёрт <лысый>**.

gotov đavo dogodila se nesreća, eto ti nesreće

Mladić i novac, i đavo je gotov. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Navedeni je frazem arhaičan i u suvremenom se jeziku ne koristi. Postoji mogućnost da je riječ o srpskome frazemu jer je zabilježen samo 1982. godine u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* J. Matešića.

isti (jedan) đavo; <to je> **isti vrag (đavo, đavao)** jednako, svejedno; ista stvar

Išli mi tamo ili ne išli, bit će jedan đavo. (Matešić)

Kantina se sad jedva razlikovala od kantine – pa su pridošlice mislili ili da je i jedno i drugo državno, ili i jedno i drugo Katinino – sve isti vrag! (Matešić)

Struktura frazema: pridjev (broj) + imenica; <zamjenica + kopula> pridjev + imenica

Prijevodni ekvivalent: <это> **один чёрт (бес, хрен)** 1. jedno te isto; 2. svejedno.

1. *Вы изволили очень верно сказать про душу - только не "русскую" надо бы говорить, а мещанскую, ибо еврейская, итальянская, английская - всё один чёрт, везде паршивое мещанство одинаково гнусно, а "демократическое мещанство", занятое идейным труположством, особо гнусно.* (NKRJ)

2. *А в полях вьюга хозяйничала так, что закручивала снега в огромные вихри: ни дорог, ни оврагов, ни овинов, ни копен, ни кустика степного - ничего не увидишь...*

Что день, что ночь - один чёрт, всё равно ничего-шеньки не увидишь. (Fedorov)

U frazemu se variraju sastavnice od kojih prva (*бес*) pripada istome semantičkome polju, riječ je o krovnome pojmu za različita demonološka bića koja pripadaju pretkršćanskim vjerovanjima. *Хрен* se pak koristi kao vulgarni izraz za starijega čovjeka, a češće označava muški spolni organ. Taj oblik ima potpuni prijevodni ekvivalent i u hrvatskome vulgarnome razgovornome stilu.

не один ли чёрт grubo, razgovorno, u upitnoj rečenici oblika *Zar nije svejedno?*

Не всё ли равно. - Не один ли чёрт? Тут ты в мазутной фуфайке ходишь. И там (в городе) будешь в такой же мазутной фуфайке ходить. В начальники тебя не поставят. Fedorov

ubogi đavo siromah čovjek

Ovaj naš ubogi đavo teško živi – govorila je Ana sažalijevajući staroga brata. Matešić

I tko zna dokle bi ostao tako kao bezubi vuk u gvoždima i ubogi đavao u procjepu između tamjana i krštene vode – da u osvit trećega dana ne dođe Potrka i ne izvali vrata. (HJK)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

živi đavo vrlo spretna/snalažljiva/okretna osoba; nestaško, vragolan

On je bio živi đavo – i govorljiv, i šaljivdžija... (Matešić)

Iako je znao da je ona živi đavo, nije sumnjao u svoj uspjeh. (Matešić)

Istoznačan je frazem **pravi vrag**.

*Taj Rebić je **pravi vrag**, zakucat će na vrata moga Štimca.* (G.)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

лысый чёрт pogrdni izraz za ćelavoga čovjeka („ćelavi đavao“)

*И вот весь следующий день они пили от тоски и боли в трактире “У чаши”, и все старались их угостить, как пострадавших от евреев, и даже **лысый чёрт** Снежечка, который не угостил бы самого святого Яна Непомуцкого, поднес им по стопочке своей отборной сливовицы.* (NKRJ)

*Говоря с ней при свидании, он продолжал разговор дома, так что иногда войдет Захар, а он чрезвычайно нежным и мягким тоном, каким мысленно разговаривал с Ольгой, скажет ему: „Ты, **лысый чёрт**, мне давеча опять нечищенные сапоги подал: смотри, чтоб я с тобой не разделался(...)“.* (NKRJ)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Kod istočnih Slavena ćelavost, grbavost, hromost i dr. karakteristike su demonskih bića. Ђelavost je prvenstveno karakteristika đavla koja je potvrđena u izrazima: *лыс бес*, *чёрт лысый*, *корми дьявола лысого*, bjrus. *чорту лысому* 'kome je što nepoznato', *траніў чорт на пляшывага* (на паганага), uкр. *лисий лисого* *здалека бачить*; *як уплодиця лисим, то й пропаде з бісом*. Neki su izrazi skraćeni samo na bitnu karakteristiku kojom se označava demonsko biće: *Лыско*, *лысый*, bjrus. *Хоць за Лыску, абы блізка*. Različiti pridjevi koji se pojavljuju uz đavla sugeriraju postojanje različitih demona te upućuju na njihova razlikovna obilježja (Birih i dr. 2005: 752).

чёртова дюжина *šalj.* nesretan broj (trinaest) čega („vražje tuce“)

*"Десант на Сатурн" забрал все "Оскары" на три года вперед - тринадцать золотых статуэток привёз Миша Барковский, смекнул? **Чёртова дюжина**. Весь мир до сих пор балдеет, хотя уж времени сколько пролетело.* (NKRJ)

*В последнее время любимым числом актёра и режиссёра Владимира Машкова стало число 13. Он живёт в доме под номером 13. И спектакль, который сейчас он репетирует во МХАТе им. Чехова, так и называется "Но 13". Судя по всему, **чёртова дюжина** его не пугает.* (Telija)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Tucet (tuce) zastarjeli je izraz za dvanaest jednakih, istorodnih predmeta, skup od dvanaest komada, izravni prijevod frazema 'vražje tuce' ili 'vražji tucet' ukazuje da se postoji jedan predmet više. Pozitivno ili negativno konotiranje nekih brojeva, vjerovanje u njihova magična svojstva rašireno je u mnogim tradicijama, osobito u pitagorejskoj, kabalističkoj i islamskoj. U kršćanskoj tradiciji negativno konotiranje nekih brojeva povezano je s biblijskim pričama s kojima su ti brojevi na neki način povezani. Primjerice, broj trinaest povezan je s pričom o posljednjoj večeri na kojoj je bilo trinaest sudionika među kojima je bio i Kristov izdajica Juda, kao suprotnost tom broju stoji broj dvanaest koji se povezuje s brojem apostola, brojem mjeseci u godini i dr.

чёртова пропасть (гибель) čitava hrpa, gomila („vražja gomila (mnoštvo)“)

*Дорогой Люк, я так рад, дружище, что ты отозвался и помнишь меня — ведь прошла **чёртова пропасть** лет с тех пор, как я прислуживал тебе в славном чертовом портовом пабе — помнишь задрыву Адель? (NKRJ)*

*Потому их и должна быть **чёртова пропасть** — они сканируют мир, от каждой отдельной элементарной частицы до Метагалактик! (NKRJ)*

*— Опять **чёртова гибель** народу набралась, — говорил в недоумении милиционер, — вне очереди больше, чем в очереди. (NKRJ)*

Prijevodni ekvivalent: *razg. reg.* (**ima toga**) **vraga i po** u značenju 'vrlo mnogo, više nego što je potrebno ili poželjno'.

чёртов сын *vulg.* pogrđni naziv za muškarca („vražji sin“)

*— **Чёртов сын**, — сказал старый Хабуг, осмотрев его работу и отгоняя своих быков домой, — моих быков замордовал. (NKRJ)*

*Да еще приказал бухгалтерии: за каждую поездку отчет особый на экспедитора составлять и подавать ему, председателю. “Смотри, **чёртов сын!** Зенки вылупишь, а не поймашь”, — думал в сердцах Фомич. (NKRJ)*

Prijevodni ekvivalent: *vulg.* **kučkin sin**.

4.1.1.3. Imenica + pridjev

чёрта (беса) лысого *apsolutno ništa* („vraga (bijesa) ćelavoga“)

— *Говорил?* — *Директор со всего размаху выдвинул и задвинул ящик.* — *Ни чёрта лысого он ему не говорил!* (NKRJ)

Сегодня другое дело: скажем, в Борках (что в имелевском магазине, что в поспеловском) только чёрта лысого не купить, мужики землей торгуют, стройматериал имеется в продаже любой, хоть из черного дерева, во Ржеве можно за бесценнок „Опель“ приобрести — словом, вроде бы должен был появиться настоящий денежный интерес... (NKRJ)

Prijevodni ekvivalent: **crnog đavla** [znati, dobiti i sl.]

Frazemom se izriče nevjerica u što, pomanjkanje želje da se što prihvati i odricanje onoga što je prethodno rečeno ili negiranje.

A: Čovjek se nastavlja u svojem potomstvu B: (Crni) đavao se nastavlja!

A: On je dobar stručnjak i mnogo zna B: (Crnog) đavla on zna; đavola! (Anić)

Probudila me, a taman sam tonula u san. Dobit će đavla crnoga, a ne masažu. (G.)

U frazemu se variraju dva leksema koji pripadaju istome semantičkome polju – *чёрт* i *бес*, odnosno *vrag* i *demon*.

Na prvi se pogled ruski frazem čini nelogičnim – druga sastavnica (лысой, odnosno ćelav) formira neobičnu sliku đavla jer ona uobičajena uključuje rogove, kozju bradicu, kopita, dugi rep i tijelo prekriveno krznom. No ta je uobičajena slika nastala pod utjecajem Crkve; raniji prikazi koji su potvrđeni na staroruskim minijaturama otkrivaju antropomorfno biće najčešće s golom glavom, a rjeđe s nakostriješenom kosom, neurednim krilima, kratkim repom i guščjim kandžama.

Slika se gradi na antropomorfnoj metafori u kojoj se demonskomu biću pripisuju ljudske karakteristike, a koristi se za izricanje nemogućnosti nečega (Birih i dr. 2005: 754).

Черти полосатые<!> *uzvik nezadovoljstva ili nemira* („prugasti vragovi“)

Петька таращил глаза на закопченное стекло мамкиной керосиновой лампы и в неверном дрожании огонька видел, как идет в атаку морская пехота, и даже слышал плеск волн и гулкие удары мин по песку, и повторял еле слышно красивое и

новое для него слово: „Кенигсберг, Кенигсберг“, а потом — „**черти полосатые**“, и улыбался неизвестно чему. (NKRJ)

Одно предисловие прочитал. **Черти полосатые**. Вот вам ягодки заочного обучения! (NKRJ)

Prijevodni ekvivalent: **sto mu vragova** <!>, **do sto vragova!**

Izraz je tipično ruski; u osnovi leži vjera u mogućnost utjelovljenja nečiste sile u različitim životinjama kao što su mačka, zec, zmija i dr., a frazem je povezan upravo s utjelovljenjem u obliku zmije za čiju je kožu uobičajen takav prugasti uzorak (Birih i dr. 2005: 755).

4.1.1.4. Imenica + prijedlog + imenica

đavo od čovjeka vragolan domišljat/spretan čovjek

Bijaše on, pogotovo u društvu, pravi đavo od čovjeka. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: U ruskome slično značenje imaju frazemi у кого **чертята в глазах** i **чёртики прыгают <в глазах>**, a odnose se na vragolast i lukav pogled. Frazemi su iz razgovornoga sloja jezika, ekspresivni su (izravni bi prijevod glasio: „vražići su u očima komu“, odnosno „vražići skakuću u očima komu“).

- *А у тебя, Домаша, чёртики прыгают в глазах.* (Fedorov)

Что за мальчишество, в самом деле?! - Вот ей-богу, не видел! - Смиренно уверял Иван Иванович, а весёлые чёртики так и прыгали в его глазах. (Fedorov)

Za prenošenje značenja hrvatskoga frazema koriste se i leksemi *чёртёнок, бесёнок, дьяволёнок* („vražić, bješčić, đavlič“), ali se oni češće odnose na dijete nego na odraslu osobu.

đavo od tetke 1) opasno/pakosno čeljade; 2) vrlo dalek ili nikakav rod

1) za prvo značenje J. Matešić navodi primjere samo na srpskome jeziku (drugi rječnici ne spominju frazem).

2) *Ваš зато што је знала да јој је Ива đavo od tetke* uhvatila se do njega u kolo. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: u prvome značenju može se upotrijebiti frazem **чёртова кукла**.

А чёрт, да понятен он мне совершенно. О, чёртова кукла, лишённая малейшего понятия о чести! Всё, что ни говорит, говорит, как бесструнная балалайка.

(NKRJ)

*Всё-таки сделал по-своему, не послушался моего совета, **чёртова кукла**.* (Telija)

U drugome značenju može se upotrijebiti frazem **седьмая (десятая) вода на киселе** („sedma (deseta) voda na kiselju³). Ipak, važno je napomenuti da je *đavo od tetke* arhaičan frazem, a kako je za prvo značenje naveden primjer samo na srpskome jeziku, vjerojatno je da je riječ o srpskome frazemu.

đavo od žene; đavolja žena zla, pokvarena žena

Frazem je moguće pronaći u starijim rječnicima, ali nema potvrde u Hrvatskome jezičnome korpusu ni na internetu.

*Čuvaj se nje, ona je **đavo od žene**.* (I.P.)

Struktura frazema: imenica + prijedlog + imenica; pridjev + imenica.

Prijevodni ekvivalent: **чёртовая кукла**.

*У неё жуткий характер. На твоём месте я бы не связывалась с ней, обязательно подведёт или обманет. Она - кукла **чёртова**, подлая и льстивая.* (Telija)

*Сколько можно врать и выкручиваться? Ты - **чёртова кукла**. От тебя только зло одно исходит.* (Telija)

Osim prvoga značenja, koje odgovara hrvatskome, u ruskome isti frazem ima i drugo značenje: 'koketna, sablažnjiva žena koja ni pred čim ne preza kako bi ostvarila svoje ciljeve'. Za razliku od prethodnoga, to značenje može biti i pozitivno i negativno konotirano – ovisno o odnosu govornika prema ženi na koju se frazem odnosi. Treće se značenje odnosi na *vamp* ženu i karakterističan način odijevanja u crnu lakiranu kožu i sl.

*Ты зачем так вырядилась? Не строй из себя **чёртову куклу**, соблазнительницу, которая пойдёт на всё, чтобы добиться своего. Тебе это не идёт. Ты довольно нелепо выглядишь.* (Telija)

Za sliku koja se nalazi u pozadini tih frazema važna je sastavnica *кукла* („lutka“) - zao se čovjek uspoređuje s lutkom, marionetom u rukama đavla, za njega on čini različite štetne i zle stvari. Kada se upotrebljava za mušku osobu, ističe se koncept lutke kao glupoga bića, bez duše i

³ Kiselj je tradicionalno rusko jelo koje se priprema od raženoga, graškovoga i zobenoga brašna uz dodatak bobičastoga voća. Postoje i suvremene varijante koje se pripravljaju na drugačije načine.

vlastite volje, a usporedbom s takvim bićem osuđuju se postupci muškarca na kojega se frazem odnosi. Kada se odnosi na ženu, u pozadini se nalazi biblijska priča o izgonu iz raja u kojoj žena koja je podložna utjecaju đavla dovodi u napast i navodi muškarca na grijeh. Kod Rusa su poznati i drugi narodni mizogini izrazi koji dovode u svezu ženu i đavla. Primjerice *чёрт в юбке* („đavao u suknji“), *голосок соловьиный, а жало змеиное* („glasić slavuja, a žalac zmije“), *баба да бес - один у них бес* („baba i bijes – u njima je isti bijes“), *где Сатана не сможет, туда бабу пошлёт* („gdje Sotona ne stigne, tu babu pošalje“). Frazem *чёртова кукла* nije isključivo ruski, potvrđen je u engleskome (*Devil's puppet*) i francuskome (*la poupée du diable (diablessee)*) stoga možemo govoriti o internacionalnome frazemu (Telija 2006: 725).

vragu iza leđa (za leđima) vrlo daleko (o zabačenomu mjestu)

*... i da nismo veoma inteligentno, uostalom, tamo negdje, **vragu iza leđa**, iz jednog ruskog depota bili rekvirirali onih stotinjak bicikala...* (Matešić)

*Utrpile nam babe ove kotliće da im donesemo vode, a voda **vragu za leđima** daleko tri sata 'oda.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: u ruskome se za to značenje koriste frazemi **к чёрту на рога, к чёрту на кулички**, odnosno **у чёрта на рогах, у чёрта на куличках**. Prva se dva frazema koriste kako bi se ukazalo na smjer kretanja, a druga dva na mjesto na kojemu se što događa.

к чёрту на рога; к чёрту на кулички („k vragu na rogove“, „k vragu na uskršnji kolačić“)

*Простите, пожалуйста. Не забрасывайте меня **к чёрту на рога**, а дорожку Вами глубоко!* (Fedorov)

*- Вот я и хочу воспользоваться вашей помощью, - начал я. - А вдруг она не захочет уезжать из родного города, от папы с мамой, от хорошей работы куда-то **к чёрту на кулички**?* (Fedorov)

у чёрта на рогах; у чёрта на куличках („kod vraga na rogovima“, „kod vraga na uskršnjem kolačiću“)

*"Да, единственный смысл - жить в культурном центре, а не **у чёрта на рогах**".* (Fedorov)

*Я когда езжу поездом, на каждую будку путевого обходчика смотрю с завистью. Соскочил бы с поезда, поселился бы где-нибудь **у чёрта на куличках**! Лес, ружьё,*

огород, пенсия. Живи, береги своё здоровье. (Fedorov)

Frazemi у **чёрта на куличках** і **к чёрту на кулички** isključivo su ruski. Prvotni je oblik sadržavao riječ *кулижки* koja označava močvarna mjesta u šumi, odnosno mjesta u šumi koja bi se nakon sječe i paljenja koristila u poljoprivredne svrhe nekoliko godina, a onda bi ih se napuštalo te bi brzo zarasla i pretvorila se u močvare.

Prema narodnim vjerovanjima upravo su takva teško dostupna, mračna, vlažna mjesta omiljeno obitavalište nečiste sile, a to je pak u skladu s pretkršćanskim vjerovanjima koja se odnose na boga Velesa (boga plodnosti, njegova su obitavališta podzemlje, vlažna zemlja, podnožja stabala i sl.). Na takvim se mjestima molilo i prinisilo žrtve bogovima.

Riječ *кулижки* zamijenila je riječ *кулички* koja označava uskršnji kolač/kruh, a time je frazem postao paradoksalan – kako je nelogično da Đavao slavi Uskrs, tako je još manje vjerojatno da će se kod njega pronaći uskršnji kolač. Takva slika u pozadini frazema gradi njegovo značenje: ići na nepoznato mjesto iz nepoznata razloga.

Frazem se tumači i povijesnim pričama povezanim s toponimom *Kul'izki* te međujezičnim posuđivanjem – riječ *kuliszki* dolazi iz poljskoga jezika; to je vulgarizam koji označava mošnje, a u tome bi smislu frazem dobio vulgarno značenje (Birih i dr. 2005: 754).

Frazemi у **чёрта на рогах** і **к чёрту на рога** temelje se na predodžbi o vragu kao rogatome demonskome biću koje obitava u podzemnome svijetu koji je jako udaljen od našega svijeta. Stoga *otići vragu na rogove* ili *biti vragu na rogovima* znači 'otići jako daleko', 'biti jako daleko'.

4.1.1.5. imenica + prijedlog + pridjev + imenica

đavao (vrag) u ljudskoj spodobi vrlo zla osoba

Licemjer je često Đavao u spodobi ljudskoj i radi oko propasti duša to se ne može nikakvoj milosti nadati već ga čeka prokletstvo što ga Gospodin izriče nad zavodnicima i onima koji daju sablazan. (G.)

Zar će joj priznati da je naredio ubojstvo onoj od koje očekuje pozitivan odgovor. Kenan, manipulator, zločinac, vrag u ljudskoj spodobi. (G.)

... to nije božji poslanik – to je vrag u ljudskoj spodobi! (G.)

Prijevodni ekvivalent: **чёртовая кукла, дьявол во плоти.**

Соседкой по камере у меня была 22-летняя блондинка, похожая на порнозвезду, и я

подумала: вот со мной сам дьявол во плоти. (NKRJ)

Drugi prijevodni ekvivalent kao sastavnicu ima leksem *плоть* koji primarno označava tijelo, ali je i konotiran kršćanskim vjerovanjem u dva načela: duhovno i tjelesno. Upravo se to tjelesno načelo, koje je suprotstavljeno i štetno duhovnome, u ruskome naziva *плоть*. Prema tome, vrag/đavao nalazi se u tjelesnome, nagonima i strastima te tako tjera na grijeh i zlo.

4.1.1.6 poredbeni veznik + imenica <prijedlog + imenica>

как чёрт <в преисподней> jako prljav, umoran, izmoren i sl. („kao vrag <u paklu>“)

Уйдёшь ты на урок чистый, а вернёшься, как чёрт, весь измазанный, избрызганный. (Fedorov)

Вот отсюда начинается ресторанная жизнь вперемежку с дискуссиями, приёмами и разговорами. И десять дней, Вадим Николаевич, покажутся вам вечностью...

Устанете, как чёрт в преисподней. (Fedorov)

Prijevodni ekvivalent: **prljav kao prase, umoran kao pas.**

*Na primjer: često bih na nogometu zaradio oderana i krvava koljena (i hrpu golova u fazi kad sam sanjao o karijeri vratara), pod satom likovnog bih redovito zamazao majicu akrilnim bojama, vraćao se kući **prljav kao prase** i slično.* (G.)

*A Dječak je po tome njegovu govoru, tako izravnu, bez duha, znao da je **umoran kao pas** i da neće daleko.* (HJK)

Frazem se gradi na slici pakla kao mjesta vječnih muka u koje je za kaznu bačen kako prvi anđeo Lucifer tako i svi oni koji krenu njegovim putem. No to se vjerovanje može činiti ambivalentnim i nedosljednim – s jedne je strane Lucifer kažnjen i ponižen, bačen u pakao – mjesto njegovih vlastitih muka, a s druge se strane on i dalje prikazuje kao najveća i najmoćnija čovjekova prijatelj. U drugim se frazemima ističe ta druga osobina demonskoga bića – umna snaga, lukavost, moć, dok je u ovome frazemu prvenstveno prisutna predodžba o vragu kao o poraženome biću koje zasluženoma pati.

4.1.1.7. zamjenica + imenica

koji đavo (koga đavola) što, zašto (kad se govori u ljutini ili se što odbija)

kojega (koga) vraga (boga) zašto, zbog čega, iz kojeg razloga

"Koji se to đavo sa mnom događa?" pitala se. (Matešić)

Brod je nestao prije osam dana?! Pa koga ste đavola radili da tek sada dižete uzbunu!
(Matešić)

A koga vraga radi taj Kalušković? Malne sva je jedra digao, a vjetra ima dosta. (HJK)

Koga Boga si se dotakla mog bloga? (G.)

Prijevodni ekvivalent: **на кой (какой) чёрт (бес, дьявол), какого чёрта (беса, дьявола)** („za koga vraga (bijesa, đavla), koga vraga (bijesa, đavla)“).

Не горячись. Взгляни лучше на бухточку - видишь самолёт? Он ждёт тебя. На кой чёрт мне этот самолёт. (Fedorov)

На кой бес тебе ведро тратить, ежели прямо самоваром зачерпнуть можно. (NKRJ)

Во-первых, он действительно там, в лагере, ничего не знает о деле, а во-вторых, ну на кой дьявол ему, откровенно говоря, это дело нужно? (NKRJ)

На вопрос, какого чёрта ей здесь надо, ответила напевно, показав крупные хищные зубы. (NKRJ)

Какого беса выбирать — девять баллов. Шурка еще полежал, послушал. (NKRJ)

Какого дьявола она упиралась, зачем выторговала для себя три долгих месяца? (Fedorov)

U ovome je frazemu došlo do potpune desemantizacije te je stoga moguća zamjena sastavnice *vrag* sastavnicom *bog* koja je također desemantizirana te se stoga piše malim početnim slovom (iako se to u praksi uvijek ne poštuje što dokazuje primjer s interneta).

U ruskome se frazemu variraju tri sastavnice koje pripadaju istome semantičkome polju – *чёрт*, *дьявол* i *бес* (hrv. *vrag*, *đavao* i *demon*), prve dvije pripadaju kršćanskome, a posljednja pretkršćanskome vjerovanju.

neki đavo nešto

*Od toga podviga, koji mu je nekim čudom divno uspio, ostalo mu je zelene boje i firnajaza, pa mu je **neki đavo** došapnuo da bi kumu Đuki, za uzdarje, mogao naslikati njegov bivši vinograd na komadu vagonskog prozora. (Matešić)*

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

4.1.1.8. imenica + prijedlog + broj

чёрта с два! koješta! šipak! Izražavanje kategoričkoga odbijanja, neslaganja („dva vraga“)

*Думаешь, читала она? **Чёрта с два!** Она от моих книжек воротила нос, как чёрт от ладана. (Fedorov)*

Prijevodni ekvivalent: neslaganje ili sumnja u rečeno može se prevesti frazomom **vraga crnoga** + *glagol* ili pak leksemima *šipak, koješta*.

Izbor broja dva u ruskome frazemu nije slučajan – neparni su se brojevi smatrali božanskim (usp. tri božanske osobe, pet Kristovih rana, sedam darova Duha Svetoga, sedam smrtnih grijeha), a parni su se brojevi smatrali nečistim, demonskim. O tome svjedoči i bjeloruska poslovice: „*Пастаў Богу свечку, а чорту две.*“ („Bogu zapali svijeću, a đavlu dvije.“) (Birih i dr. 2005: 754).

4.1.1.9. prijedlog + broj + imenica

do sto vragova! uzvik nezadovoljstva

Milinović se zdvojno lupio po čelu. – Do sto vragova s tim budalaštinama! (HJK)

Prijevodni ekvivalent: **к чёрту** („k vragu“), **черти полосатые** <!> („prugasti vragovi“)

*Я ещё подумала: ну его **к чёрту**, пусть звонит, не до него, но в последний момент, на каком-то десятом гудке всё-таки взяла трубку... (NKRJ)*

*— Давайте вызовем полицию. — **К чёрту** полицию. Что я буду им доказывать! (NKRJ)*

*Будьте как муж и жена, **черти полосатые!** (NKRJ)*

4.1.1.10. čestica + broj + imenica

ни один чёрт apsolutno nitko („nijedan vrag“)

*Ночуют они (беглецы)... в таких заповедных логох среди хлебов, куда **ни один чёрт** не заглянет. (Fedorov)*

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

4.1.1.11. čestica + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

хоть к чёрту на рога bilo gdje, čak i u najudaljenija, pusta mjesta („makar (čak) i vragu na rogove“)

*Я и сам вижу, что дом ходуном ходит, того и гляди похоронит нас под собой... Но Лиза упёрлась в своё: **хоть, мол, к чёрту на рога**, лишь бы под крышей. (Fedorov)*
*- А моя, думаешь, не из того же теста... Как начнёт-начнёт калить - рад **к чёрту на рога** броситься. (Fedorov)*

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Sastavnica *рога* (rogovi) dio je kanonskoga opisa vraga čije su karakteristike animalni elementi poput krzna, kopita, rogova i sl. Prema tome jedan dio tog bića, koje je prema vjerovanju na vrlo udaljenome mjestu – paklu – funkcionira jednako kao i samo to mjesto te označava nešto jako udaljeno.

4.1.2. Pridjevski frazemi sa strukturom skupa riječi

4.1.2.1. Pridjev + poredbeni veznik + imenica

bijesan (ljut) kao vrag jako ljut /o osobi/

*...borbeni poklič Howarda Beaka je glasio: „**Bijesan sam kao vrag** i neću to više trpiti!“*
(Fink Arsovski)

Prijevodni ekvivalent: **злой как чёрт** („bijesan kao vrag“).

*Он сидел на террасе с бутылкой пива, явно **злой как чёрт**, и щурил глаза, как будто ему больно смотреть на весь свет.* (NKRJ)

*За ним явно кто-то гнался, и через мгновение Гуров ясно увидел кто — впереди появился Крячко собственной персоной, с выбившейся из брюк рубахой, с пистолетом в руках и **злой как чёрт**.* (NKRJ)

zao (pakostan) kao vrag vrlo zao

*Ja ne bih ni za koga rekao da je **zao kao vrag**.* (Matešić)

*Zaplet izgleda otprilike ovako: upoznajemo glavnog zlikovca koji je **zao kao vrag**...* (Fink Arsovski)

Prijevodni ekvivalent: **чёртова кукла** („vražja lutka“).

crn kao vrag (đavo) jako/posve crn

*Dimnjačar je **crn kao vrag**.* (Matešić)

*A kakva mora biti dobra kava? „**Crna kao đavo**, vrela kao pakao, čista kao anđeo i slatka kao ljubav.“* (G.)

Prijevodni ekvivalent: **чёрный, (грязный) как чёрт** („crn (prljav) kao vrag“); **чёрный как цыган (сажа/шахтер/негр)** („crn kao Ciganin (čada/rudar/crnac“)

*Каждый раз вылезает из смолокурни весь **чёрный, как чёрт**... очень трудно потом отмыть руки и лицо.* (Evgenjeva)

*Измочившие плотники, **грязные как черти**, работали с надрывом, с проклятиями, с руганью.* (NKRJ)

*Лёва высокий, стройный, **чёрный, как цыган** (...).* (NKRJ)

*Но это ещё не всё: третьим в этой компании оказался неизвестно откуда взявшийся кот, громадный, как боров, **чёрный, как сажа** или грач, и с отчаянными кавалерийскими усами. (NKRJ)*

*Каравайчук, весь **черный, как шахтер, как негр**, бежал по направлению к Климу по окопу (...). (NKRJ)*

грязный (чёрный, чумазый) как (словно, точно) чертёнок *prljav, crn, zamrljan (o djetetu)*
(„prljav (crn, zamazan) kao (poput, baš kao) vražić(a)“)

*Приятно было очутиться на набережной в шумной толпе, среди менял, продавцов... босоногих неаполитанских мальчишек, **грязных, как чертенята**, которые совали в нос цветные открытки и видами Неаполя. (Ogoljcev)*

*Ах, канальские хлопцы, сами **чумазые, как чертенята**, а погляди ты на них - в жилье какую красоту навели! Старший оставил младшему выскребать котелок, облизывать ложки. Через минуту Егорка был в саже, как чертёнок. (Ogoljcev)*

Prijevodni ekvivalent: **prljav kao prase**.

U ruskome se frazemu sastavnica *vrag* pojavljuje u obliku umanjenice što je sukladno uporabi samoga frazema – koristi se samo za djecu pa je oblik umanjenice prikladan za ublažavanje značenja te izražavanje naklonosti.

ružan kao đavo (vrag) vrlo/jako ružan

*Ne mogu shvatiti zašto se Marija njemu tako očigledno nameće. On nije samo dosadan nego i **ružan kao đavo**. (Matešić)*

*S odmjerenošću priličnom monarhu izrazio je zadovoljstvo kraljevninim likom, rekavši da iako se ne može nazvati ljepoticom, ima lijepu, tople oči. Dakle, za kralja je napokon nađena prihvatljiva nevjesta. Lijepa vijest, imajući u vidu da su oba prethodna pokušaja da se Charles II. oženi propala – za prvu od dvije njemačke princeze čiji mu je portret pokazan rekao je da je **ružna kao sam vrag**, a za drugu da je drusna i rumena kao pregojena seljanka. (G.)*

Prijevodni ekvivalent: **страшный как чёрт** („strašan kao vrag“), **дурной (страшный) как чёрт (смертный грех)** („loš, ružan (strašan) kao vrag (smrtni grijeh)“).

*Земля, оказывается, бесконечно велика: и моря, и снеговые горы в облаках, и безбрежные пески... и люди, чёрные, как вымазанные сажей, голые, **страшные как черти.*** (Ogoljcev)

4.1.3. Glagolski frazemi sa strukturom skupa riječi

Najbrojniju skupinu u promatranome korpusu čine glagolski frazemi.

4.1.3.1. Infinitiv + imenica

činiti vruga činiti neugodnosti, uznemirivati koga

... **činili su više puta vruga, a na račun Lukin...** (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **заваривать кашу** („kuhati kašu“).

Если все так плохо, стоило ли заваривать кашу и нас в нее втягивать? (NKRJ)

dati đavolu 1) upropastiti; 2) proklinjati, psovati

1) *Daduh mu danas auto, ali se bojim koliko je lud, **dat će ga đavolu**. A šta sad – nek bude kako bude.* (Matešić)

2) *Ma **ne daj sve đavolu**, čovječe božji, smiri se i prekriži se. Kakve ti je koristi sad galamiti i psovati. I čuje te cijelo selo.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: za prvo značenje može se upotrijebiti frazem **стереть в порошок** („smrviti u prašak“) koji se od hrvatskoga frazema razlikuje time što se odnosi na potpuno uništenje čega, drugome značenju odgovara ruski frazem **разделатъ под орех** („obraditi kao da je od orahova drveta“).

istjerati đavola (vruga) iz koga ukrotiti/umiriti koga

*Da je ona moja žena, ja bih **đavola iz nje istjerao** – govorio je Marko.* (Matešić)

... *ne bi li **đavola iz nje istjerala**.* (Matešić)

*Učitelj je prijetio đacima da će **istjerati vruga iz njih** ako se ne umire.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

U pozadini frazema nalazi se slika egzorcizma, odnosno istjerivanja demona iz opsjednutoga čovjeka zbog kojega se on nije mogao ponašati u skladu s normama. Na osnovi te slike oblikuje se značenje frazema koje se odnosi na umirivanje nespokojne osobe.

izazivati vruga navući/navlačiti nevolju na sebe izazovnim (objesnim) ponašanjem

Što se tiče Vladimira Putina, naš stav prema njemu nije se promijenio - poručile su Nadežda Tolokonjikova i Marija Aljohina, a kažu da su spremne još "izazivati vruga".

(G.)

Mourinho 'izaziva vruga': Casillas rezerva, Bernabeu na nogama! (G.)

Prijevodni ekvivalent: **напроситься/напрашиваться на беду (неприятности)** (moliti (izmoliti) nesreću (neugodnosti)“), **играть (шутить) с огнём** („igrati se (šaliti se) s vatrom“).

predati se vragu predati se zlu, odlučiti se na zla djela

*Izišavši iz zatvora, mislila je samo jedno – da počne iznova i da se **ne preda vragu**.*

(Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **продать душу дьяволу**.

prodati se đavlu nepošteno postupati, predati se zlu

*Zbog tebe se **đavlu prodao** i okanio poštena posla.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **продать душу дьяволу**.

stvoriti vruga izazvati zbrku/metež/nered

*Ne bih pozvao Marka na svečanost, mogao bi **stvoriti vruga**.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

вертеться чёртом (как чёрт)

1) vrtjeti se (o djeci)

*В круг бешено плясавших ворвался сам Данила и **завертелся чёртом**.* (Ogoljcev)

2) neodobravajuće za jako prevrtljivoga, nemirnog čovjeka („vrtjeti se kao vrag“)

*Давно известно: перед каникулами можно **вертеться чёртом**, скакать зайцем и носиться пулей. Но все равно всех дел не переделаешь.* (G.)

U frazemu je ostalo fiksirano vjerovanje u neprestanu aktivnost nečiste sile, neprestana nastojanja da se čini zlo, prisvoje ljudske duše i sl.

Prijevodni ekvivalent: prvome značenju odgovara hrvatski frazem **vrtjeti se kao zvrk**.

*(...) tata obuzdava malog klinca koji se **vrti kao zvrk** i trči (...).* (G.)

4.1.3.2. Infinitiv + imenica + imenica

paliti (zapaliti) vragu svijeću družiti se s lošim osobama, loše osobe braniti i ulagivati im se

Ne pali vragu svijeću, govorio je djed unuku. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

U pozadini se frazema nalazi kršćanski običaj paljenja svijeća pred slikom, ikonom ili kipom sveca kojemu osoba upućuje svoje molitve; riječ je o činu povjerenja, bliskosti i nade koja proizlazi iz vjere u moć tog sveca. U ovome je frazemu specificirano kome se pali svijeća: budući da je riječ o demonskome biću iz toga proizlaze dva zaključka: 1. osoba je bliska sa zlim bićem, 2. ima zle namjere za koje želi da se ostvare.

prodati (dati, zapisati i sl.) dušu đavolu (vragu) ući u loš savez s kim, odati se zlu

*Mladi radnik na plantaži pamuka u ruralnom Missisippiju po imenu Robert Johnson imao je žarku želju postati slavnim blues glazbenikom. Kako bi to postigao odlučio je **prodati dušu Vragu**. Uzeo je svoju gitaru te ga pronašao dotičnoga na njegovom uobičajenom mjestu, raskrižju, u formi visokog crnca. (G.)*

*Je li to Sokurov, jedan od titana europske avangardne art kinematografije ("Majka i sin", "Ruska arka"), nasljednik Tarkovskog, **prodao dušu vragu** hollywoodskome kako bi snimio budžetirani projekt o "đavolskoj pogodbi" profesora Heinricha Fausta nadahnut klasičnom njemačkom srednjovjekovnom legendom koju je ukoričio Johann Wolfgang von Goethe, a prethodno filmovao F.W. Murnau? (G.)*

Hrvatski frazem ima varijantu u kojoj se mijenja redoslijed sastavnica: **prodati (dati, zapisati) vragu dušu** potpuno se predati zlu, ogreznuti u zlu.

*Da sam u Goetheovu svijetu, rekao bih taj artist ima dvije duše, a ni jednu **nije prodao vragu**. (Matešić)*

Prijevodni ekvivalent: **продать душу дьяволу**.

*Ухватить то, на что не имеешь никакого права, — **продать душу дьяволу**. (NKRJ)
Что все еще служит под началом рыжего Агильберта, который **продал душу дьяволу**. (NKRJ)*

Сразу понятно было: чтобы одержать идеологическую победу, атеисты готовы продать душу дьяволу. (NKRJ)

Разумеется, если товарищ разложился и за барахло готов, что называется, продать душу дьяволу, — но в данном случае это не имеет места. (NKRJ)

U ruskim primjerima vidi se da nije riječ samo o potpunome predavanju zlu, važan je i element spremnosti na sve kako bi se došlo do nekog cilja. U pozadini je ovoga frazema priča o Faustu koji svoju dušu, koja je vječna, prodaje u zamjenu za znanja i užitke, koji su zemaljski i prolazni. U narodnoj svijesti ta je razmjena uključivala različita blaga i talente, a u konačnici su važna dva elementa: razmjena je uključivala nesumjerljive stvari i druga osoba u toj razmjeni bio je vrug – dakle čovjek koji je postao dijelom tog dogovora nikako nije niti mogao izvući korist.

4.1.3.3. Infinitiv + imenica + prijedlog + imenica

iskočiti (ispasti) đavolu iz torbe biti vrlo prepreden, snaći se u svakoj situaciji

Čuvaj se njega. To je čovjek koji je đavolu iz torbe iskočio. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **хитрый как чёрт (бес).**

Громадный красивый старик, седой и кудрявый и как чёрт хитрый, все лукавилось в нём - глаза, губы, голос... (Ogoljcev)

Sliku koja se nalazi u pozadini frazema moguće je tumačiti dvojako: s jedne strane može biti riječ o osobi koja je vrlo prepredena i lukava te je kadra nasamariti i samoga vruga pobjegavši od njega, a s druge strane može bit riječ o čovjeku koji, budući da je tako blizak vrugu, ima i neke njegove osobine.

otići vrugu na račun platiti glavom, poginuti

Ne budemo li oprezni, lako bismo mogli otići vrugu na račun – govorio je starješina vojnicima. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Postoji mnoštvo frazema koji se odnose na umiranje, ali se razlikuju prema tome kojemu registru pripadaju te prema konotaciji. Primjerice ruski frazem *костями лечь* („položiti kosti“) pripada

višemu registru od navedenoga hrvatskog frazema i ima pozitivnu konotaciju – umire se radi ostvarenja nekoga višeg cilja. Hrvatski je frazem negativno konotiran jer se u njemu pojavljuje sastavnica *vrag* – osoba ne umire junačkom smrću zbog koje se odlazi u raj, nego upravo suprotno – očekuje se odlazak u pakao. Iz toga je razvidan i drugačiji odnos prema osobi za koju se frazem rabi – u prvome je slučaju to odnos poštovanja, u drugome se razotkriva nepoštovanje i nesklonost.

tražiti vruga (đavola) sa svijećom nepromišljeno upadati u tešku situaciju/u težak položaj, izlagati se bez potrebe opasnosti/zlu, srljati u propast

Ne traži vruga sa svijećom. Ostani ovu večer kod kuće. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Fink (2009) tvrdi da se frazem *tražiti <sa> svijećom* koga koristi kada se traži osoba ili predmet vrlo rijetkih osobina ili svojstava, pa ju je zato i teško pronaći. Podrijetlo frazema objašnjava pričom o Diogenu koji je danju šetao Atenom s upaljenom svijećom, a na pitanje što traži, odgovorio je: „Tražim čovjeka“.

Frazemu je dodana sastavnica *đavao/vrag* pa je promijenio značenje – ono što se traži nije nešto neodređeno, rijetkih i cijenjenih svojstava. Smisao je frazema tražiti nešto loše pod svaku cijenu, namjerno riskirati, uporno tražiti nešto što se inače treba izbjegavati.

Prvomu hrvatskomu frazemu odgovaraju ruski frazemi **искать днём с огнём** („tražiti danju s vatrom“) i **искать с собаками** („tražiti sa psima“), a frazem **tražiti vruga (đavola) sa svijećom** nema prijevodnoga ekvivalenta.

povući/vući (potegnuti/potezati) vruga za rep izazivati, tražiti batine; upletati se u nešto neugodno (opasno), počinjati rizičan posao (aktivnost)

Ne vuci vruga za rep. Tvoje zadirkivanje bi te moglo skupo stajati. (Matešić)

Možda ću povući vruga za rep ako vam to kažem, ali ću svejedno reći. (HFR)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Predodžba se o vragu temelji uglavnom na srednjovjekovnim slikama koje uključuju animalne elemente od kojih je za ovaj frazem najvažniji dugački, tanki, šiljasti rep. Lik se vruga na temelju sličnosti (animalnost) povezuje sa životinjama pa se i tipičan dječji način izazivanja životinja – povlačenje za rep – povezuje s izazivanjem vruga, odnosno izazivanjem nevolja koje on donosi.

4.1.3.4. Infinitiv + imenica + veznik + imenica + imenica

paliti Bogu i vragu svijeću nastojati udovoljiti dvjema <suprotstavljenim> stranama

... *Je l' dobro vino, a? – Nisam ga kušao vaše gospodstvo – odvrati seljak plaho skinuv šešir i počešav se za uhom. – O, o! Zar ga se bojiš! Vidi, vidi! Čuješ, Đuro, tebi kao da duša nije čista. **Ti pališ Bogu i vragu svijeću.** Ne budi lud!* (HJK)

Prijevodni ekvivalent: **и нашим и вашим** („i našima i vašima“).

Frazemi se u potpunosti poklapaju u značenju. U hrvatskome frazemu suprotstavljenost strana dodatno naglašavaju antonimi *Bog* i *vrag*, a u pozadini se nalazi slika paljenja svijeće koja je uobičajena procedura pri molitvi, zavjetovanju svecima ili Bogorodici, ali je to i uobičajen dio različitih sotonističkih obreda. Taj je obred iskorišten kao podloga za frazem ali, umjesto da odabere stranu kojoj vjeruje, osoba koja se nalazi u pozadinskoj slici frazema želi udovoljiti objema stranama što obično loše završi.

4.1.3.5. Infinitiv + broj + imenica

znati sto đavola znati vrlo mnogo, biti snalažljiv/vješt/prefrigan

*Čuvaj se te ženske! Vješta je i **zna sto đavola.*** (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

4.1.3.6. Infinitiv + prilog + imenica + glagol 3. l. jd.

znati gdje đavo spava znati vrlo mnogo

*Ako to on ne učini, on koji **zna gdje đavo spava** – tko će onda?* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Prijevodni ekvivalent: u ruskome, kao i u hrvatskome, postoji više frazema koji se odnose na osobu punu znanja, na erudita. Neki su od tih frazema pozitivno, drugi negativno konotirani. Koriste se frazemi: **кладезь знаний (премудрости)** („vrela znanja (premudrosti)“), **семи пядей во лбу** кто быть („imati čelo visoko sedam pedalja“), **ходячая энциклопедия** („hodajuća enciklopedija“), **ходячий университет** („hodajući fakultet“); kada je riječ o nekom

užem području u kojemu je osoba znalac, koriste se frazemi **знать на зубок** („znati napamet“), **быть на "ты"** („biti na 'ti'“) (Aleksandrova 2011). Ipak, ne postoji frazem koji bi u potpunosti odgovarao hrvatskome.

4.1.3.7. Infinitiv + prijedlog + imenica

baciti što **do đavola** ostaviti/napustiti/odbaciti što

*... a došlo mu je da čitavu glupu napravu od nikljastih zvončića **baci do đavola** kroz prozor...* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **бросить к чёрту**.

*Как собраться с мыслями, всё **бросить к чёрту** и уехать?* (G.)

U pozadini se obaju frazema nalazi predoždba o paklu (đavoljem prebivalištu) kao o jako udaljenome i nedostupnome mjestu. Stoga frazem **baciti** što **do đavola** ima značenje 'baciti nešto jako daleko, u potpunosti odustati od čega'.

baciti (dati) što **k vragu** napustiti, ostaviti što, odustati od čega, okaniti se čega

*Ali onda sam sve **bacio k vragu!** Nema to smisla ni rezultata!* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **бросить к чёрту**.

*Закрывать, забыть, все **бросить к чёрту** / И вновь сначала жизнь начать... / Опять вернуться к натюрморту / И с вдохновеньем рисовать...* (G.)

ići (otići i dr.) do đavola propadati/propasti

*Ako hoćeš svakako da **odeš do đavola**, učini to na ugodniji način, nego da se utopiš.* (Matešić)

*... ili poslije oslobođenja Beča, ili Osamstoinačetrdesetosme, što je bilo još, takoreći, jučer, nije isključeno da sve **ne ode do đavola**.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **лететь/полететь (идти/пойти) к чёрту** (<ко всем> чертям) („letjeti/poletjeti (ići/otići) k vragu (<ka svim> vragovima“) ili **идти/пойти прахом**⁴ („ići/otići do praha“).

⁴ Označava se potpuno uništenje čega.

*Недостойн, негодяй, упоминания, не то что слёз. Вот почему говорю я, что всё теперь **полетело к чёрту**.* (Lubenskaja)

*И как-то оно так сложилось, что рука соскользнула, голова опустилась на плечо, лица невовремя обернулись друг к другу. И дружба **полетела ко всем чертям**.* (G.)

*И, уж конечно, всякое настроение и всякая игра должны были **пойти к черту**.* (NKRJ)

*Активисту ничего не останется, как **пойти ко всем чертям**.* (G.)

okrenuti k vragu odati se zlu, pokvariti se

*Otkako je izgubio majku **okrenuo je k vragu**.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **словно/будто дьявол вселился** в кого.

*Но через год, когда мне предстояло с таким же упорством овладеть программой семиклассников, на меня вдруг напала непреодолимая лень. **Словно дьявол вселился** в меня. Я забросил учебники, разошелся с Тимошей и, хотя хорошо сознавал, что каждый день моей праздности ведет меня к верной гибели, ничего не мог поделать с собою и в конце концов стал отъявленным лодырем.* (NKRJ)

В него как будто сам дьявол вселился. Известно только одно: в тот день он впервые за пять лет выпил. (G.)

Hrvatski frazem pretpostavlja manje zlu osobu od ruskoga, a to je pak uzrokovano različitom slikom u pozadini frazema – hrvatski se frazem gradi na slici čovjeka koji se okreće vragu kako bi ostvario neke svoje namjere. Budući da je vrag utjelovljenje zla, čovjek iz nekog razloga pristaje činiti zlo. Ruski se frazem gradi na slici čovjeka koji je obuzet zlom. Budući da je njegovo tijelo opsjednuto vragom, on sam postaje utjelovljenjem zla što je viši stupanj od samoga činjenja zla.

otjerati (poslati) koga, što **k vragu (do vraga)** otpustiti/otjerati koga neobavljena posla, zaželjeti komu zlo, okaniti se čega

*Ali molim vas, hoću razgovarati s jednim jugoslavenskim novinarom, a kako me jedan već **otjerao k vragu**, sada se ne predajem.* (Matešić)

Kad sam spomenuo Špičkovinu, dobio sam puno reakcija, neki su me poslali k vragu, neki su to shvatili na onaj način na koji sam ja želio da me se shvati. Problem je što me se nije shvatilo na pravi način – rekao je Milanović. (G.)

Prijevodni ekvivalent: **посылать к чёрту (ко всем чертям)** („poslati k vragu (ka svim vragovima“).

*Николай Бурлюк отказался присоединить свою подпись, резонно заявив, что нельзя даже метафорически **посылать к чёрту** людей, которым через час будешь пожимать руку. (NKRJ)*

*Слава и деньги дали ему, казалось, одно — уже полную свободу делать в своей жизни то, чего моя нога хочет, жечь с двух концов свою свечу, **посылать к чёрту** все и вся. (NKRJ)*

поći po vragu odati se zlu, pokvariti se

*Ali kako smo vragu iz torbe utekli, šaljemo sve k vragu. Neistomišljenici mogu uzvratiti na više načina. Predlažemo da kliknu: idi dovraga, k vragu, neka te vrag nosi, vrag te odnio, koga vraga si **po vragu pošao** - prođi se vraga. (G.)*

Frazem je potvrđen u rječnicima, ali nije na internetu ni u korpusima. Iz uporabe su ga istisnula druga dva frazema: *poći po krivu* i *poći po zlu*.

Prijevodni ekvivalent: **продать душу дьяволу**.

побратити се с вragом učiniti/izvršiti nečasno djelo, odlučiti se na zla djela

*Tko je puščani prah izmislio, taj se je najprije s **vragom pobratio**. (Matešić)*

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

U pozadini se frazema nalazi slika ulaska u pobratimski odnos koji je svjesni odabir bliskosti s određenom osobom – svoju biološku braću i sestre ne biramo, a pobratimi su upravo naš izbor. Budući da je u ovome slučaju odabrana osoba vrag, tj. utjelovljenje zla, bliskost s njim pretpostavlja da će čovjek, koji je po svojoj prirodi nemoćniji, postati oruđem u njegovim rukama te činiti zlo.

U ruskome jeziku postoji frazem jednake strukture i leksičkoga sastava **побрататься с чёртом**, no on ima različito značenje – učiniti sve kako bi se ostvario neki cilj.

pustiti k vragu (do vraga) pustiti koga/što da propadne

*Mislila je u sebi da **pusti sve k vragu**, jer dosada nikakve koristi od takva posla nije bilo.*
(Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **пропади ты пропадом**<!>

*Да кому ты нужна со своим Новым годом? Да **пропади ты пропадом**, любимая. Да справляй с кем хочешь и как хочешь свой чертов праздник!* (NKRJ)

ručati (večerati) s vragom odlučiti se na zla djela, družiti se s pokvarenom osobom

*Tek će tada pozvati Lucu Sukanovu za odmjenu Perki dok Anđelija ne prizdravi. Dosad je sve išlo u redu i **nije baš s vragom ručao**, da se boji ostat' bez večere.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

U pozadini se frazema nalazi slika zajedničkoga objeda koja često znači i sklapanje određenih dogovora te pristajanje na neke obveze. Budući da je drugi sudionik vrag, pretpostavlja se da se čovjek obvezuje na nešto što je po svojoj prirodi loše.

ići (otići, odletjeti i sl.) do vraga (k vragu, po vragu) propasti

*Da se više nizašto ne brinem? Da **ide k vragu** i zemlja i kuća i obitelj? Ne, ja ostajem ovdje!* (Matešić)

*Zubi su joj zbilja **otišli k vragu**, to je poslije vidio, ali tu se ništa nije dalo promijeniti.*

*... **otišao je do vraga** sav njegov ponos...* (Matešić)

*A bombu treba postaviti da brzo eksplodira, recimo kroz pet minuta. I sve će **odletjeti k vragu!*** (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: *лететь/полететь* <идти/пойти> к чёрту (<ко всем> чертям) – označava se potpuno uništenje čega.

4.1.3.8. Infinitiv + prijedlog + imenica + imenica

sijati (saditi) s vragom tikve loše proći

*I pravo vam je... **bijaše vam s vragom tikve sijati.*** (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

4.1.3.9. Infinitiv + prijedlog + imenica + infinitiv

đavolu u torbu otići propasti, nestati

Frazem je naveden samo u rječniku J. Matešića, a primjer je iz srpske književnosti 19. stoljeća. Nije potvrđen u korpusima ni na internetu, vjerojatno je riječ o arhaičnome srpskome frazemu.

Prijevodni ekvivalent: u značenju ‘nestati’ upotrebljavaju se frazemi **поминай как звали** („sjeti se kako smo zvali“), **как <будто, словно, точно> в воду канул** („kao (baš kao, točno kao) da je u vodu kanulo“), **как <будто, словно, точно> ветром сдуло** („kao (baš kao, točno kao) vjetrom odneseno“), **как <будто, словно, точно> сквозь землю провалился** („kao (baš kao, točno kao) da je u zemlju propao“), a u značenju ‘propasti’ koriste se **идти/пойти прахом** („ići/otići do praha“) ili **лететь/полететь (идти/пойти) к чёрту (<ко всем> чертям)** („letjeti/poletjeti (ići/otići) k vragu (ka svim vragovima“) koji tada označava potpuni nestanak čega.

Вот почему говорю я, что всё теперь полетело к чёрту. (Lubenskaja)

4.1.3.10. Infinitiv + prijedlog + broj + imenica

otići do (sto) đavola propasti, otići u nepovrat

Uplašio [se], odjurio i sve ispričao Koki... i sve otišlo do đavola. (Matešić)

Ne budeš li se čuvao, otići ćeš do sto đavola. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: kao prijevodni ekvivalent može se upotrijebiti frazem **идти/пойти к чёрту**, i to njegov oblik za 3. l. mn. **всё к чёрту пошло**. U drugim licima taj frazem ima značenje gruboga tjeranja sugovornika.

Неужели сама не видишь? Всё к чёрту пошло! .. Всю эту дрянь, — и он злобно ткнул ногой портфель с чертежами, — всю эту дрянь хоть в печку выбрасывай теперь! (NKRJ)

Он махнул рукой. — Всё к чёрту пошло. Я же её и погубил. (NKRJ)

Frazemi su povezani s kršćanskim vjerovanjem u pakao, mjesto vladavine đavla, u kojemu grešnici doživljavaju konačnu propast. Prema tome, pretpostavlja se da je sve što završi na tome mjestu otišlo unepovrat.

poslati koga, što **do <sto> đavola (vragova)** otarasiti se, osloboditi se koga/čega, otjerati psovkom koga, riješiti se koga/čega na ružan način

*Samo bez uvreda, ja bih i sam najradije već sve **poslao do đavola**.* (Matešić)

*Da se uprava nije obavezala dati vaš komad za dva tjedna, ja bih još sada **poslao sve do sto đavola**.* (HFR)

*Pa i taj gazda ima neki čudan odnos prema ljudima kojima pravi usluge. Kao da bi ih sve skupa, a s njima zajedno i mene, najradije **poslao do sto vragova**.* (HFR)

Prijevodni ekvivalent: **послать/посылать к чёрту (чертям, бесу, лешему)** кого, что („poslati/slati vragu (vragovima, bijesu, šumskom demonu“); **послать/посылать ко всем чертям** („poslati ka svim vragovima“), **послать/посылать ко чертям собачьим** кого что („slati/poslati kučkinim vragovima“); **послать/посылать к чёртовой матери (бабушке)** кого, что („slati/poslati vražjoj materi (baki“).

*Ну и **пошел ты ко всем чертям собачьим!*** (G.)

*А кто будет вмешиваться в мои домашние и семейные дела, того я **пошлю к чертям собачьим**.* (Telija)

*Устойчив ли брак, или жена истеричка, а муж в силу этого тяготеет к алкоголизму и мечтает **послать к чертовой матери** скандальный семейный очаг?* (NKRJ)

*Честно говоря, хочется иной раз плюнуть на все, **послать к чертовой бабушке** — и на море, на юга куда-нибудь рвануть.* (NKRJ)

Ruski frazemi osim sastavnice vrag (*чёрт*) imaju varijante koje uključuju taj leksem u množini (*черты*) što pak ukazuje na nekadašnje vjerovanje u mnoštvo božanstava koja se po nekim svojim osobinama razlikuju, ali su u nastojanjima Crkve da ih iskorijeni objedinjeni po načelu zla. U varijantama s leksemima *бес* i *леший* sačuvani su nazivi tih nekadašnjih manjih božanstava, odnosno demona. *Бес* možemo nazvati krovnim pojmom za demone koji su obilježeni hladnoćom i tamom te nanose ljudima štetu, dok je *леший* naziv za takvoga demona čije je obitavalište šuma. U hrvatskoj su književnosti također zabilježeni oblici sa sastavnicom *бес*, odnosno *bijes*⁵, ali u suvremenome govoru njihova uporaba nije uobičajena.

⁵ U korpusu Hrvatskoga instituta za jezik i jezikoslovlje zabilježen je 41 primjer uglavnom iz književnosti razdoblja realizma.

Sastavnice *матерь* (*majka*), *собачий* (doslovno *pseći*, u hrvatskim psovkaма i frazemima *kučkin*) te u ruskima i *бабушка* (*baka*) tipičan su dio različitih vulgarizama i frazema u kojima se vrijeđa majku (odnosno baku) kao član obitelji prema kojemu potomak često ima najnježnije osjećaje te je uz njega najviše vezan. Sastavnica *собачий* (*kučkin*) odnosi se na nešto nedostojno čovjeka, nešto bezvrijedno ili manje vrijedno budući da su se upravo takve stvari i davale toj domaćoj životinji. U frazemu *послать/посылать ко чертям собачьим* sastavnica *черти* (*vragovi*) omalovažava se upravo time što je se naziva psećom.

Frazem *послать/посылать к чёрту* gradi se na slici pakla kao jako udaljenoga i nedostupnoga mjesta, stoga ako nekoga šaljemo na to mjesto, pretpostavlja se da nam ta osoba nije draga te da je želimo što dalje od sebe. Frazem *послать/посылать к чёртовой матери* (*бабушке*) produbljuje značenje 'poslati nekoga što dalje od sebe', 'riješiti se koga zasvagda' na način da se uvodi vragov predak – majka ili baka i njezino obitavalište za koje se pretpostavlja da je još udaljenije od njegova.

4.1.3.11. Infinitiv + veznik + imenica

ne vrijediti ni đavola ništa ne vrijediti

Mada je znao da ni đavola ne vrijedi njegov posao, platio je ugovorenu sumu. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **ни к чёрту не годиться.**

Формулы могут быть очень симпатичны, но люди, воплощающие их, могут, тем не менее, ни к чёрту не годиться. (NKRJ)

Музыкальный издатель принял его холодно, почти даже сухо, заметив, что первые труды молодых композиторов почти всегда ни к чёрту не годятся, и обещал как-нибудь на досуге посмотреть его работу, а самому композитору наказал понаведаться недели через три за ответом. (NKRJ)

U pozadini je ovih frazema slična slika: hrvatski frazem pretpostavlja da neki predmet, posao, osoba vrijedi koliko i zlo mitološko biće koje donosi samo štetu i razor – dakle ne vrijedi ništa, a ruski frazem vrijednost predmeta, osobe i dr. oslikava time što oni nisu dovoljno dobri čak ni đavlu, dakle svima su bezvrijedni.

4.1.3.12. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica

derati se kao vrag jako vikati, urlati, plakati

Čuli su da se netko dere kao vrag pa su pošli vidjeti tko je to. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **орать как резаный**.

Вот так вот, и все... Он сам упал. Свалился и орет как резаный... (NKRJ)

Sastavnica *vrag* u ovome frazemu služi kao intenzifikator, njime frazem ne dobiva na logičnosti ili pak slikovitosti, nego se samo potencira značenje glagola (Fink 2006: 7).

živjeti kao vrag mukotrпно živjeti

Na obrambenoj liniji živjeli smo kao vragovi. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **сводить концы с концами**.

Муж присылал небольшие денежные переводы, что давало возможность сводить концы с концами. (NKRJ)

U pozadini se frazema nalazi slika pakla i paklenskih muka u kojima živi kako vrag, tako i grešnici koji su pod njegovim utjecajem.

драться (сражаться) как чёрт ponašati se neobično hrabro u ratnome stanju, bitki

Да, да, - прервал поляк, - он дрался как чёрт! Я смело это могу говорить потому, что не отставал от него ни на минуту. (Ogoljcev)

Prijevodni ekvivalent: **boriti se kao (sam) vrag**.

Ivica Olić toliko je popularan zato što se uvijek bori kao vrag. (G.)

Prema vjerovanjima vrag svoje ciljeve ostvaruje pomoću nevjerojatne lukavosti, dakle umnim naporom, a ne fizičkim. Stoga smatram da se ovaj frazem ne temelji na slici ratobornoga vraga, nego da se *kao (sam) vrag* koristi kao intenzifikator te na taj način formira značenje 'boriti se vrlo hrabro'.

работать как чёрт mnogo, naporno, predano raditi

Я разве так уж постарел? Ну, это, может, борода седеет, но мой дух все тот же, я работаю как чёрт. (Ogoljcev)

Prijevodni ekvivalent: **raditi kao crnac (konj/vol/životinja)**.

Čestitam Ivanu Ljubičiću, koji je tri dana odradio kao crnac, svaka mu čast. (HJK)

U Metkoviću sam radio kao konj, a onda mi uzmu prvenstvo. (HJK)

Ti stari radi, radi kao vol, kao konj, a ja ću lijepo po selima pratiti mladence! (HJK)

Mandžukić je protiv Juventusa radio kao životinja. (G.)

U ovome slučaju smatram da dio *как чѣрт (kao vrag)* nije upotrijebljen kao intenzifikator jer su poznate mnoge narodne priče u kojima čovjek prevari vraga te ga prisili da radi za njega, a vrag pak u kratkome vremenskome roku učini mnogo više nego što bi to bilo koji čovjek mogao. Smatram da se upravo ta slika nalazi u pozadini ovoga frazema, a ne primjerice slika vraga koji marljivo kažnjava ljude u paklu ili pak na različite načine uporno i predano pakosti živim ljudima.

устать (умаяться) как чѣрт jako se umoriti

Устал как чѣрт, – сказал он, – не спал на крошки. Вы уж меня и ночевать оставьте. (Ogoljcev)

В кузнице возились... Замаялся я на мехах, как чѣрт: работы много. (Ogoljcev)

Prijevodni ekvivalent: **umoran kao pas**.

A Dječak je po tome njegovu govoru, tako izravnu, bez duha, znao da je umoran kao pas i da neće daleko. A sa sedla ugledaju selo. – Eto sela u novome svijetu – reče Dječak tihanim glasom. (HJK)

носиться (скакать, бегать, крутиться) как чертёнок (бесёнок, чѣрт) skakutati, trčkarati (o djeci) („juriti (skakati, trčati, vrtjeti se) kao vražić (bješčić, vrag)“)

...Толпа смуглых, курчавых, черномазых тичаchos (мальчишек) скачут и возятся как чертенята, играя в toros. (Ogoljcev)

Голые дети, как чертенята, играли, визжали, гонялись друг за другом возле. Тебя кто? Или сам налетел? Сроду носишься, как чертёнок! - Не сам я - побили меня...

Мальчики носились как черти, гонялись друг за другом, на коньках прыгали и танцевали. (Ogoljcev)

Я вечор с Марьюши ехал - ходуном ходит клуб. Кругом дым, чад, а там как черти скачут. Барабаничик шёл то передом, то задом, подбрасывал и ловил свои палочки и вертелся, как чѣрт. (Ogoljcev)

Prijevodni ekvivalent: nema potpunog ekvivalenta, ali uz iste se glagole može pojaviti intezifikator *kao <sam> vrag*.

4.1.3.13. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + imenica

bojati se (čuvati se) koga, čega **kao vrag tamjana** zazirati od koga/od čega; izbjegavati koga/što; ne trpjeti/ne podnositi koga/što

...jer se je bojao gospodara kao vrag tamjana... (Matešić)

Ne osjećam se ugodno u njegovom društvu, čudno me gleda, zapravo ga se bojim kao vrag tamjana. (Fink Arsovski)

Moja se mama boji gromova kao vrag tamjana. (Fink Arsovski)

Prijevodni ekvivalent: **бояться** кого, чего **как чёрт ладана** („bojati se koga/čega kao vrag tamjana“), **бояться** кого, чего **как огня (самого чёрта)** („bojati se koga/čega kao vatre (samoga vraga)“), **бояться** кого, чего **как <лютого> зверя** (bojati se koga/čega kao divlje zvijeri“), **бояться** кого, чего **как чёрта** („bojati se koga/čega kao vraga“).

Не укусила она (собака) тебя и не собиралась. Она ж тебя боится, как чёрт ладана. (Ogoljcev)

Немцы в то время боялись плена как чёрт ладана и без угроз и понуканий шли на прорыв. (Ogoljcev)

Ничего себе "власть польского народа"! . А этого самого польского народа боятся, как черта! (G.)

Ruski su frazemi također poredbene strukture, a pojavljuje se ključna sastavnica *đavao*, kao i sastavnica *tamjan* (*ладан*). Potonja je povezana s kršćanskim vjerovanjem da đavao bježi od posvećenih stvari ili stvari koje se koriste u bogoslužju kao što su sveta vodica, tamjan, križ, Biblija i dr. Posljednjim dvama ruskim frazemima bolje bi odgovarao hrvatski prijevod *bojati se koga kao samog (crnog) vraga* koji nije zabilježen u rječnicima, ali se često pojavljuje u razgovornome stilu. Spoj riječi *crni* (*sami*) *vrag* dobiva ulogu svojevrsnoga intenzifikatora te se na taj način spaja s glagolima po želji formirajući različita značenja.

mrziti koga **kao đavo krst** mrziti jako/silno

... *mrzi ti, brate, Latinija Rusa, ka đavo krst.* (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: nema frazema s komponentom *чёрт*, koriste se frazemi **точить зуб** на кого-либо („oštriti zub na komu“), **ненавидеть лютой ненавистью** („mrziti nemilosrdnom mržnjom“). Ako je važno da se zadrži ista komponenta, u prijevodu se može upotrijebiti i **чёртовски ненавидеть** („vraški mrziti“) gdje prva sastavnica ima svojstvo intenzifikatora koji se pojavljuje uz mnogobrojne glagole.

Riječ je o arhaičnome frazemu koji je vjerojatno pripada srpskome jeziku.

4.1.3.14. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica <+ pridjev> + imenica

bojati se kao <crnog (živog)> vruga jako se bojati koga, čega, zazirati od koga od čega

Svi su se klinici bojali podvornika kao živog vruga. (Fink Arsovski)

Kad bi se mlađi sin razbjesnio i zaprijetio mu staračkim domom – kojeg se bojao kao živog vruga – izašao bi na ulicu jadikujući nad „svojim jadnim Bepom“... (Fink Arsovski)

Katalonac irskog prezimena kaže da će u subotu Zagrepčani biti tvrd orah, ali da im ide u korist što se oni boje Barcelone kao crnog vruga. (G.)

(...) europska administracija boji se seljaka kao vruga. (HNK)

Prijevodni ekvivalent: **бояться** кого **как чёрта**.

А этого самого польского народа бояться, как чёрта! (NKRJ)

4.1.3.15. infinitiv + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

bježati od koga, od čega **kao đavo od krsta** izbjegavati svaki dodir ili susret, zazirati od koga/od čega, izbjegavati što, ne trpjeti/ne podnositi koga/što

Otkako su se posvađali, neće jedan drugom ni blizu, bježe jedan od drugog kao đavo od krsta. (Matešić)

Prijevodni ekvivalenti: **бегать (бежать) как чёрт от ладана** от кого, **избегать как чёрт ладана** кого („izbjegavati koga kao vrag tamjan“), **бежать, шарахаться, отпрянуть** от кого-либо **как от чёрта** („bježati, ustuknuti, uzmaknuti od koga kao od vruga“).

bježati od koga, od čega **kao vrag od tamjana** zazirati od koga/od čega, izbjegavati koga/što, ne trpjeti/ne podnositi koga/što.

*I kako svi mi manje-više od samoupravnih funkcija u kućnom savjetu **bježimo kao vrag od tamjana**, događa se, nerijetko, ono najpogubnije – uski krug ljudi – predsjednik kućnog savjeta, blagajnik i možda još koji stanar, vladaju kućama, i onima koji u njima stanuju!* (Matešić)

*Zašto Blek stalno **bježi od žena kao vrag od tamjana**? Nije li to malo čudno?* (Fink Arsovski)

*Danas mladi **bježe od studija medicine kao vrag od tamjana**.* (Fink Arsovski)

Prijevodni ekvivalenti: **бегать (бежать) как чёрт от ладана** от кого, **избегать как чёрт ладана** кого, **бежать, шарахаться, отпрянуть** от кого-л. **как от чёрта**.

вцепиться в кого, что-л. **как чёрт за грешную душу** čvrsto se držati koga/čega, ne puštati koga/što („zakačiti se za koga/što kao vrag za grešnu dušu“)

*К пану одному объездчиком поступил, так я в работу **вцепился**, как... **чёрт за грешную душу**, верите ли! Пробовал советоваться с Дубовицким, но...* (Ogoljcev)

*Он **держиться** за свою теорию загущённых посевов, **как чёрт за грешную душу**, и знать ничего не хочет.* (Ogoljcev)

Prijevodni ekvivalent: **držati se čega kao pijan plota**.

*Ne treba se **držati zakona kao pijan plota**.* (HJK)

Frazem se temelji na vjerovanju da je vrag zadužen za grešnike koji će, nakon pravednoga suđenja, patiti u zagrobnome životu. To je vjerovanje potaknuto srednjovjekovnim ilustracijama strašnih paklenskih muka iz kojih se nije moguće izbaviti.

4.1.3.16. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + pridjev + imenica

tjerati (goniti i sl.) koga **kao vrag grešnu dušu** prisiljavati koga na obavljanje teških poslova (aktivnosti), ne dati komu ni da predahne

*Novi je trener uveo strogu disciplinu i tražio od igrača da svojski zapnu, **tjerao ih je na treninzima kao vrag grešnu dušu**.* (HFR)

*Vlada obećava dobre reforme, bivša vlada da će biti pas čuvar i da će **tjerati** izborne pobjednike na bolje odluke **kao vrag grešnu dušu**. (G.)*

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

4.1.3.17. Infinitiv + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + pridjev + imenica

čuvati se (bježati) kao vrag [od] svete vodice zazirati od koga/od čega, izbjegavati koga/što, ne trpjeti/ne podnositi koga/što

*...**čuvaj ih se kao žive vatre, kao vrag svete vodice**... (Matešić)*

Prijevodni ekvivalenti: **бегать (бежать) как чёрт от ладана** от кого, **избегать как чёрт ладана** кого, **бежать, шарахаться, отпрянуть** от кого-л. **как от чёрта**.

*Гумилёв улыбается. - Всегда он так. **Бежит от стихов, как чёрт от ладана**. А сам такой замечательный поэт. Вот и пойми его. (Ogoljcev)*

*Поэтому я стараюсь показать, как избежать возражения, а не как его преодолеть. Тем более, что часто в популярных техниках борьбы с возражениями есть такие, которые нормальный продавец должен **избегать, как чёрт ладана**. (G.)*

*Правдиво, как умела, Лиза объяснила, что она всем сердцем предана театру.. что она пришла просить у него совета, и наконец, что она любит его. Закурдаев стойко выдержал весь этот зал и лишь на последней фразе **отпрянул от неё, как от чёрта**. (G.)*

Postoji više frazema koji se mogu upotrijebiti u istome kontekstu, a povezani su s različitim kršćanskim vjеровanjima. Kako bi se otjeralo zlog duha ili đavla, koristile su se različite materijalne i nematerijalne stvari koje je narod smatrao svetima. To su bile molitve, predmeti kao Biblija, križ, svete slike, sveta voda i tamjan. Svi se ti predmeti koriste u bogoslužju, a u narodu su osobito efikasnim smatrali tamjan koji je u šesnaestome stoljeću postao sastavnim dijelom kršćanske liturgije i simbolizirao nazočnost Boga, ali se koristio i za iskazivanje poštovanja prema predmetima (kao što su oltar koji označava Krista, slike, kipovi svetaca i sl.) ili osobama (svećenik, biskup i dr. crkvene osobe). U predajama i legendama zabilježeni su i drugi načini

borbe protiv demonskih bića kao što su vampiri ili vukodlaci, ali oni koji se odnose na đavla povezani su upravo s bogoslužjem i posvećenim prostorom crkve od kojega taj zao duh bježi. Prema Ž. Fink (2005) ta su vjerovanja vjerojatno potkrijepljena i egzorcizmom, a moguća je i nešto udaljenija veza s legendama o vampirima. Posljednji ruski frazem ima suženo značenje – odnosi se na bježanje od posla, a u pozadini je i nešto drugačija slika koja je ipak povezana s božanskom osobom. Vjerovanje da nečista sila bježi od groma proizlazi iz praslavenske mitologije u kojoj pojavu boga gromovnika Peruna (čiji je ekvivalent u kršćanstvu sv. Ilija) na nebu nagovještavaju gromovi.

patiti (mučiti se) kao đavo u plitkoj vodi živjeti teško/u neprestanim brigama

Muči se kao đavo u plitkoj vodi. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **как чёрт на бересте (крутиться)**⁶ („(vrtjeti se) kao vrag na brijestu“).

Крутишься здесь, как чёрт на бересте; бересту зажгут, вот он и крутится.
(IRSDF)

patiti kao vrag na plitku dnu vrlo oskudno/teško živjeti

Tako morade i on da ide starim utrenikom vesele nevolje, zlopateći kao vrag na plitku dnu. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **сводить концы с концами, ни гроша за душой** у кого нет.

Хотел женить своего сына на Луне, а женил его на жалкой сиротке, на нищенке, у которой нет ни гроша за душой. (NKRJ)

živjeti kao vrag u malo vode vrlo tjeskobno/teško živjeti

Ako presele u selo, bojao se da neće živjeti kao vrag u malo vode. (Matešić)

Prijevodni ekvivalent: **как чёрт на бересте (крутиться)**⁷.

U pozadini je frazema vjerovanje u postojanje različitih demona među kojima su bili poljski, šumski, vodeni i drugi (Ledić 1969: 36). Vodeni su demoni obitavali u rijekama, jezerima i morima, dakle dubokoj vodi – njih je valjalo umilostiviti kako bi postupali na korist ribarima i mornarima. Ipak to često nije bilo moguće jer je Vodenova žena bila Morana – božica smrti.

⁶ Frazem je potvrđen samo u sibirskom dijalektu.

⁷ Frazem je potvrđen samo u sibirskom dijalektu.

Stoga su se i nesreće objašnjavale kao djelovanje Vodena (Kakaševski 1999). Prema tome, duboka je voda bila svojevrsno mjesto moći vodenih demona. Suprotno tomu plitka je voda mjesto gdje je čovjek siguran, a demon nemoćan.

4.1.3.18. Infinitiv + veznik + zamjenica + imenica + prijedlog + imenica u glagol 3. l. mn.

крутиться (вертеться) точно его черти на сковородке поджаривают o nemirnom, prevrtljivom čovjeku („okretati se (vrtjeti se) baš kao da ga vragovi prže na tavi“)

*Он всегда крутится **точно его черти на сковородке поджаривают.** (I.P.)*

Izraz odražava kršćanska vjerovanja o paklu kojima se nastojalo učvrstiti vjeru seljaka i istovremeno ih zastrašiti grotesknim slikama pakla i različitim načinima mučenja grešnika koja gotovo uvijek uključuju vatru. Frazem nije potvrđen u uporabi.

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

4.2. Frazemi s rečeničnom strukturom

došao je (doći će) vrag po svoje stigla je (stići će) zaslužena kazna koga

*Stanovnici se ne bi ni okrenuli a broj hrvatskih općina i gradova bi se povećao za još 10, su 15 ili 20 posto. Međutim, tu dolazimo do najljepše i najkorisnije točke, bar kad je o interesima građana riječ, a zove se – kriza. Multiplicirali bi se oni beskrajno, nije da ne bi, ali nema više para. Nema! Gotovo je. **Došao vrag po svoje.** (G.)*

*A nastupit će trenutak kad **će vrag doći po svoje.** Virag i Branko navodili su primjere i nudili dokaze: presušit će nafta, nestat će pitke vode, doći će do globalnog zagrijavanja, GMO će sve preplaviti, pobjeći će iz laboratorija neki virus i sve nas potamaniti. (G.)*

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

Kažnjavanje se u ruskome jeziku također izriče mnogim frazemima kao što su: **око за око, зуб за зуб** („oko za oko, zub za zub“), *iron.* **получить у кого-то на орехи** („dobiti za orahe od koga“), **показать кому-то где раки зимуют** („pokazati komu gdje rakovi zimuju“), **намылить <намять> шею кому** („nasapunati komu šiju“). Frazem **попасть под горячую руку** (dopasti ispod (nečije) vruće ruke“) također ima značenje 'kazniti koga', ali se od hrvatskoga frazema razlikuje po tome što nije riječ o pravedenoj, zasluženoj kazni, nego o kazni iz bijesa, koja se ostvaruje bez pravoga razloga.

kao da je vrag ušao u koga netko se odao zlu

*Možemo biti zadovoljni, ali samo s tri boda, posljednjih pola sata **kao da je vrag ušao u nas,** kao da više ne znamo igrati nogomet, a to dokazuje da nam nedostaje samopouzdanja - komentirao je kapetan Joe Šimunić. (G.)*

Prijevodni ekvivalent: **(словно) дьявол вселился** в кого („(kao da se) vrag uselio u koga“), **чёрт (бес, дьявол, лукавый) попутал (дёрнул)** кого („vrag (bijes, đavao, lukavi) zaveo je (razdražio je) koga“), **бес обуял** кого („bijes je obuzeo koga“), **нечистая сила одолела кем** („nečista je sila savladala koga“).

*Но через год, когда мне предстояло с таким же упорством овладеть программой семиклассников, на меня вдруг напала непреодолимая лень. **Словно дьявол вселился в меня.** Я забросил учебники, разошелся с Тимошей и, хотя хорошо сознавал, что*

каждый день моей праздности ведет меня к верной гибели, ничего не мог поделаться с собою и в конце концов стал отъявленным лодырем. (NKRJ)

— Сто раз зарекался не связываться, а вот опять **чёрт попутал**. (NKRJ)

Но вот какой **чёрт дернул** меня — неглупую ученицу одних из самых-самых акушеров-гинекологов, не побоюсь этой пошлости, современности? (NKRJ)

koji je vrag (bog, đavo, bijes) komu izraz bijesa i čuđenja

Kad sam pitala koji tu je vrag, rekao je da: "Među nama više nije isto kao prije". Kad sam predložila prekid, kaže da neće. Šta da radim s njim? (G.)

Sad je lijepo vrijeme da svi lijepo stanete i da se zapitate da koji vam je vrag i jeste li vi u stanju ikoga i išta voljeti? Jeste li u stanju išta pozitivno vidjeti u životu ili ste taoci svojih uvjerenja i mislite da je Hrvatska, ovakva jadna i nemoćna kao što sam ja nemoćan, vaš najveći problem? (G.)

Prijevodni ekvivalent: **кой чёрт, что за чёрт (бес, дьявол)** („koji vrag“, „kakav je to vrag (bijes, đavao)“).

В дверь постучался кто-то. "Кой чёрт ещё там", - подумал он и крикнул: - Кто там ещё? (Fedorov)

- У тебя, кум, славный табак! Где ты берёшь его? - Кой чёрт, славный!... старая курица не чихнёт! (Fedorov)

ne da vrag mira komu uvijek nešto poduzima, kopka, nešto tjera u napast koga

Ali ne da meni vrag mira i pitam na redovnoj nastavi zašto više ne dolaze. Prvo su se sramili reći, a onda mi je jedna grupica nakon sata objasnila (...) (G.)

Neki mi vrag nije dao mira, morala sam nešto kuhati!! (G.)

Prijevodni ekvivalent: **чёрт (бес, дьявол, лукавый) попутал (дёрнул)** кого.

Прости, друг, — заявил, похмелившись, Федя, — чёрт попутал. (NKRJ)

Но вот какой **чёрт дёрнул** меня — неглупую ученицу одних из самых-самых акушеров-гинекологов, не побоюсь этой пошлости, современности? (NKRJ)

Ne lezi, vraže! zlo može uvijek doći, nastati

Ali ne lezi vraže: nakon mjesec dana stiže opomena s novom uplatnicom (...) (G.)

Prijevodni ekvivalent: **чем чёрт не шутит.**

Всё только начато, ничто не закончено, кончено только с Фаиной. А может, — чем чёрт не шутит, — и её когда-нибудь он ещё повстречает. (NKRJ)

Neka te vrag nosi! ne gnjavi!, ne zano vjetaj! ne smetaj!

Eto, neka, neka, kad si sam tako htio, neka te i vrag nosi... (HJK)

Prijevodni ekvivalent: **чёрт тебя возьми (побери, подери, дери)**<!> („odnio te vrag (razderao, derao)“ <!>), **чёрт тебя драл (побрал)**<!> („vrag te derao (odnio)“<!>), **ну тебя к чёрту**<!> („hajde k vragu“), **чтоб тебе пусто было**<!> („dabogda ti praznim ostalo!“), **пропади ты пропадом**<!> („nestani netragom“).

О, чёрт тебя возьми! — с досадой воскликнул Давыдов. (NKRJ)

Тогда зачем ты строишь этот забор, чёрт тебя побери совсем! (NKRJ)

А, чёрт тебя подери! — ругнулся тот и стал собирать рассыпавшиеся по полу дискеты. (NKRJ)

Ты опять об этом, чёрт тебя дери, — старичок злобно вскрикнул и легонько ударил ладонью по столу. (NKRJ)

Вся страна воюет, а ты даже квартплату, черт бы тебя драл, внести не можешь! (G.)

Чтобы чёрт тебя побрал и с отродьем твоим! (NKRJ)

Да ну тебя к чёрту с твоими бумагами! — дерзко хохоча, кричала Наташа. (NKRJ)

Да поезжай же ты, чтоб тебе пусто было, чёрт! (NKRJ)

Так пропади ты пропадом раз и навсегда! (NKRJ)

neki se vrag kuha nešto se sprema

Sijela mi je ta situacija bila neobična pa sam zaključila da se tu neki vrag kuha. (I. P.)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

nije đavo (đavao) nego vrag isto je (kaže se obično za nešto loše), ista stvar, sve <jedno te> isto, jednako

Ako na sastanak ne dođe Novak, doći će Petrić. – Eh, nije đavo nego vrag! Isti su ti oni, nije jedan bolji od drugoga. (HFR)

Prijevodni ekvivalent: **один черт, что в лоб, что по лбу, одно и то же.**

*Которые в бога не веруют, ну те о социализме и об анархизме заговорят, о переделке всего человечества по новому штату, так ведь это **один же чёрт** выйдет, всё те же вопросы, только с другого конца". (Lubenskaja)*

*Мне вот лично кажется что искать компромиссы с ними и что-то по-людски им объяснить — **что в лоб, что по лбу.** (NKRJ)*

*Я очень далека от психотерапии и психологов, и для меня это звучит как **одно и то же.** (NKRJ)*

nije ni vrag tako crn <kako ga slikaju (crtaju)> 1) nije nesreća tako velika 2) nije tako zao (onaj o kojemu se govori)

*Takvo nešto bilo bi jednako javnoj objavi poziva da svo ovdašnje stanovništvo ode u Zagreb na najmasovniji prosvjed kakvog još Hrvatska nije vidjela. No, **vrag ipak nije tako crn**, jer se u ovom slučaju još jednom radilo o primjeru nespretnе komunikacije središnje vlasti i državnih poduzeća prema jednom svom području. (G.)*

*Svaki od opisanih vrhova zanimljiv je, i to je najvažnije. Ne treba ih se bojati, bez obzira na ime. Poznata je ona narodna da **vrag nije nikada tako crn** kao što izgleda, a za naše Crne vrhove možemo reći i da nisu tako opaki kao što se zovu. (G.)*

*Ali, ako svoja crna predviđanja godinama pričate, a svi vam govore da širite negativne vibracije i da ni **vrag nije tako crn kako ga crtaju** i da se tako nešto kod nas sasvim sigurno ne može dogoditi, a ono se dogodi baš tako crno ili još malo crnije, onda se situacija može pojasniti na dva načina samo – ili se radi o vještici (čarobnjaku) koji svojim crnim predviđanjima utječe na stvarnost, ili je stvarnost zaista takva da se crne stvari događaju prema predviđanjima, dakle crna, pa paranoja i nije neka bolest nego realno sagledavanje stvarnosti koja prijati. (G.)*

*Kaže se da ni **vrag nije tako crn kako ga slikaju.** Možemo dakle pridodati kako ni talijansko slikarstvo tzv. crnog desetljeća (il Ventennio nero) nipošto nije toliko*

jednoboјno ili uniformno kako bi se moglo pomisliti za stvaralaštvo nastalo u razdoblju fašističke dominacije, u središtu koje je proklamiralo imperijalne i iredentističke ciljeve.

(G.)

Prijevodni ekvivalent: **не так страшен чѐрт, как его малюют.**

Что же касается меня, то не так страшен чѐрт, как его малюют. За весь день я наткнулся лишь на одну, немецкую противотанковую. (FVRR)

Ruski frazem dopušta i strukturne promjene: *Не так страшен чѐрт, как малюют его, Не так уж и страшен, как малюют его, Не так страшен чѐрт, как его малевал чертков, малевать чѐрта страшнее, чем он есть, Не так страшен чѐрт... (elipsa), Не так страшен чѐрт, как его малюта, Чѐрт не такой чѐрный, каким его изображают.*

Frazem odražava narodnu skepsu prema demonološkim pričama. U ruskome se frazem preosmišljava – kako je riječ o kalku iz njemačkoga (*Der Teufel ist nicht so schwarz, wie ihm malt*) glagol *slikati* (*malen* > *малевать*) zbog sličnosti se zamjenjuje domaćom riječju *малютки* ('dječica, maleni'); frazem dobiva novi oblik – vrag nije tako strašan kao što su njegova dječica i novo značenje – strašnji su i opakiji stvarni ljudi od demonskoga bića.

Isti se frazem pojavljuje i u drugim jezicima: engleskome: *The devil is not so black as he is painted*, francuskome: *Le diable n'est pas si noir qu'on le fait, Il n'est pas si diable, qu'il est noir*, latinskome: *Diabolus non est tam piger, ac pingitur* (Melerovič i dr. 2005: 789).

nije to bez vruga nije posve bezazleno, <to> nije bez razloga, <to> nije slučajno (tek tako), ima tu nešto, tu nešto nije u redu, iza toga se nešto krije

Naravno, nije to to bez vruga jer želi Blažević provjeriti kako njegova motčad reagira na igru „pod mus“. (HNK)

Prijevodni ekvivalent: <здесь> **не обошлось без чѐрта, тут дело не чисто.**

Бердичев у Крымова становится обобщенно-собираетельным „городом N“, жители которого, конечно, очень милы, но и без черта тут, надо сказать, тоже не обошлось. (G.)

— *Да черт-то черт, без черта не обошлось, где ж ему и быть, как не тут. (NKRJ)*

Тут дело не чисто. Возможно, что он передал ему какие-нибудь сведения. (NKRJ)

nije vrag nije valjda (moguće)

Nije vrag da će baš Dijana Čuljak, od svih ljudi na Prisavlju, poslužiti kao ogledni primjer i žrtveno janje? (G.)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

prodi (okani) se vruga! ostavi se zla!

*Sjedi s mirom, a **prodi se vruga**, nit 'ga goni nit' mu traži traga.* (poslovica) (G.)

*„**Okani se vruga** i Komnena / Jer ćeš ludo izgubiti glavu!”* (G.)

Prijevodni ekvivalent: ne postoji.

vidi vruga! izraz čuđenja, iznenađenje kad se ustanovi da se nešto umjereno nepovoljno dogodilo

*Ma **vidi vruga**... U proračunu nema novaca za visoko obrazovanje pa će fakulteti najvjerojatnije povećati kovte za studente koji studiraju uz plaćanje.* (G.)

Prijevodni ekvivalent: kao izraz ogorčenja zbog izmijenjene situacije koristi se frazem: *Вот тебе, бабушка, и Юрьев день.*

vrag (đavo) bi ga znao (će ga znati); vrag zna nitko ne zna, teško (nemoguće) je znati; tko zna, tko će znati, ništa nije jasno

*Rekao bi da se to sve jedno drugoga dotiče, ali među njima ima i prhke zemlje o kojoj ne možeš reći kakve je vrste, kao ni o tim ograđenim prostorčićima jesu li vrt ili ograda ili njiva, te napokon pomisliš u sebi: **Vrag bi ga znao** kakvo je to mjesto!* (HJK)

*Što mu je? – **Vrag će ga znati.** Ukočio se, ko daska.* (Matešić)

*I **vrag zna**, što su još brbljali.* (HJK)

*Kako i otkle, **đavo bi ga znao!** Doznao stari, iako nikud ne izlazi.* (HJK)

*Vidiš, **đavo će ga znati**, ali tako ja zamišljam da će se ljudi početi osjećati, ako pobijede ovi kao što je Borko.* (HJK)

Prijevodni ekvivalent: **чѐрт (бес) его знает** („vrag (bijes) ga zna“), **одному (самому) чѐрту известно** („jedino (samo) je đavlu poznato“).

***Чѐрт его знает**, как ему это удавалось... (NKRJ)*

*Уже совсем ночью, лежа под костистым боком мужа, жена шептала ему в самое ухо, что татарин точно вурдалак и куда он потащил дохлую крысу, **одному черту известно!*** (NKRJ)

*Каким образом это приключилось, **не известно** даже, впрочем, и **самому чёрту.*** (NKRJ)

vrag ima svoje prste u čemu stvari su se pogoršale iz nepoznatih razloga, netko prikriveno pakosti

***Vrag ima svoje prste** u tome što su Đuru, onakvog radinog i tihog, opet izbacili s posla.* (HFR)

Prijevodni ekvivalent: <сам> **чёрт тут замешан** („<sam> vrag je tu umiješan“).

*Братцы, **тут чёрт замешан**, не иначе, он кашу заварил, пусть один и отдувается.* (G.)

vrag (đavo) <je> uzeo (odnio) šalu, odnio vrag šalu tu nema šale, sad više nema šale, stanje je veoma ozbiljno, stvar je ozbiljna

*Međutim, kada je brzina smanjena i kada smo, ustvari, već počeli pristajati shvatili smo da jednostavno tonemo i da **je vrag uzeo šalu**", ispričao je Sušec Novom listu. (G.)*

*Tek kad je brico Antun uzviknuo: „Ljudi, pa on je zapalio svoju štalu, on se hoće ubiti“, svima postade jasno da **je vrag odnio šalu.*** (HFR)

***Odnio vrag šalu:** Vragovi dovode pojačanja za 60 mil. eura; Očekuje se kako će u zimskom prijelaznom roku Moyes posegnuti za Evertonovim Bainesom i Bilbaoovim Herrerom (naslov) (G.)*

Frazem sa sastavnicom *đavo* nije potvrđen ni u korpusu ni na internetu.

Prijevodni ekvivalent: **чем чёрт не шутит <пока бог спит>** („čim se vrag ne šali <dok bog spava>“), **дела пошли скверно** („stvari su krenule loše“), **дела как сажа бела** („stvari su bijele kao čađa“), **шутки плохи** с кем, чем (šale su loše s kim/čim).

*А я подумываю: может, — **чем чёрт не шутит?** — пойти на какие-нибудь курсы, освоить компьютер, тогда будет специальность, может, наконец найду работу...* (NKRJ)

*А это сохранит тысячи жизней. Ну или же отдать приказ военным арестовать хунту. **Чем черт не шутит, пока бог спит.** (G.)*

*С началом Второй Мировой войны дела Вильяма Валькота **пошли** совсем скверно и в 1943 г. в возрасте 69 лет он покончил с собой. (G.)*

Тут дела, как сажа бела: прислали фотографа, сняли людей для партдокументов. (NKRJ)

*Со мной **шутки плохи**, — незнакомец рванул чемодан, — молчи, гад, убью... (NKRJ)*

vrag me odnio<!> izraz vjerodostojnosti

***Odnio me vrag ako je ovaj idiot normalan!** (G.)*

Prijevodni ekvivalent: **убей (побей, поразил, разрази) меня бог** („ubij (potuci, razbij me Bože“), **провалиться мне сквозь землю** („neka kroz zemlju propadnem“).

*Всё-таки имею какое-то отношение к этому делу, слежу за новинками литературы, и **убей меня бог**, если я хоть когда-нибудь слышал такую фамилию. (NKRJ)*

*Какую такую воинскую славу продемонстрировали Орел, Курск и Белгород по сравнению с Воронежем, **побей меня Бог**, не могу понять. (NKRJ)*

***Поразил меня бог**, а ведь метка-то на ушах у овец в самом деле ваша! (G.)*

*Вот ей-богу, **разрази меня бог** на сем месте, — красавица, а нету на свете ни одной царицы такой красивой, как вы! (NKRJ)*

***Провалиться мне сквозь землю**, если я дам вам сегодня обедать; топить не стану; вьюшки оберу, разбойники этикие... (NKRJ)*

vrag ne spava зло je uvijek moguće, moglo bi biti opasno (nezgodno), mogu se pojaviti neugodnosti, stvari se mogu zakomplicirati

Država podržava kaos, a nogometni navijači su im “izašli u susret” i dali im puno povoda da ih se sotonizira. A “vrag uopće ne spava na sjevernoj tribini”... (G.)

Prijevodni ekvivalent: **чем чёрт не шутит <пока бог спит>, чёрт не дремлет.**

*Впереди еще сотни ждут дорог, / **И не дремлет черт**, но над нами Бог. (G.)*

Prvi ruski frazem u potpunosti odgovara hrvatskomu. Drugi se koristi u dva smisla: 1) svaki je čovjek sposoban učiniti zlo ako ga određena situacija na to prisili, 2) svakome se čovjeku može dogoditi nešto loše.

Frazem je povezan s dvama vjеровanjima; prvo se odnosi na ulogu vrаga kao „kušača ljudi“ koji neprestance postavlja različite prepreke pred njih te im čini zlo, а drugo se odnosi na obilježja vrаga i drugih zlih bića (šumski, vodeni i моčварни demoni, kikimori i dr.) na koja se često referira kao „bića ноћи“, dakle bića koja su aktivna по ноћи kada i čине zlo dok svi ostali spavaju.

vrag te odnio! ne gnjavi!, ne зановјетaj! ne smetaj!

*Je li, pipistrello? Jer ti... ti, moj Zarathustra, nisi zapravo pappagallo, nego — pipistrello, grillo... (Smijeh) Grilec! Prema našoj maestoznoj pojavi, ti si grilec: zri-zri... **Vrag te odnio**, zrikavac! A poznaješ li, а propos, Gallettu, Giacomа Gallettu, trgovca ribama? Onoga što je sadio bakalar? E, on je isto inteligencija — ovolika! (Pukne prstima) Zdravstvuj! (HJK)*

*Čujem njene riječi: „Hm, negdje sam čitala da se puževi peku i da je to onda vrlo skupo. Fina gospoda jedu puževe. Bogzna, kakav umak se k tome uzima? **Vrag te odnio** balavi! Šta sliniš по ruci! Ko starac!“ (HJK)*

Prijevodni ekvivalent: **чёрт тебя возьми (побери, подери, дери)<!>, чёрт тебя драл (побрал)<!>, ну тебя к чёрту<!>, чтоб тебе пусто было<!>, пропади ты пропадом<!>**

*Повернуться по ветру, как флюгер. Ангел-флюгер, **чёрт тебя возьми**. Будь ты проклят. (NKRJ)*

*Тогда зачем ты строишь этот забор, **чёрт тебя побери** совсем! (NKRJ)*

*— Извините, но я и не курю тоже. — **Чёрт тебя подери!** — говорю я ему. (NKRJ)*

*— Да что случилось? ! Говори же, **чёрт тебя дери**. — Будто сам не знаешь? (NKRJ)*

***Чёрт бы тебя драл** с твоим происшествием! (NKRJ)*

*Чего ты еще хочешь, **чёрт тебя побрал** бы? (NKRJ)*

*— Да **ну тебя к чёрту** с твоими бумагами! — дерзко хохоча, кричала Наташа. (NKRJ)*

V. Anić (1991) frazeme tipa *vrag te odnio <!>*, *neka te vrag nosi <!>*, *do sto vragova <!>* određuje kao „etnološke kletve kojima se nekome želi zlo“ no u uporabi možemo vidjeti da je došlo do desemantizacije, ponekad i potpune pa takvi frazemi postaju čak i poštapalicama.

ни Богу свечка ни чѣрту кочерга osoba koja nikomu ne odgovara, predmet koji nikomu ne odgovara ili ne treba

А с тобой, говорил, ничего не происходит потому, что ты — ни богу свечка, ни чѣрту кочерга. (NKRJ)

(...) „универсальный магазин!“, „**ни Богу свечка, ни чѣрту кочерга!**“...
Евразийство, насколько можно судить издали, — наиболее живое, идейно свежее течение эмиграции. (NKRJ)

Prijevodni ekvivalent: ne vrijediti ni đavola, (nešto je) luk i voda, ne vrijediti ni prebijene pare (lule duhana, pišljiva boba).

*Mada je znao da **ni đavola ne vrijedi** njegov posao, platio je ugovorenu sumu.* (Matešić)
Bio je gotovo spomenik koji hoda, a sad je čak i onima koji su ga nekad slavili jedino “luk i voda”. (G.)

*Zar ti ne znaš da sam ja ubojica, da sam još u svom rodnom kraju skratio za glavu popriličan broj ljudi i da tvoj život za mene **ne vrijedi ni prebijene pare?*** (G.)

*Mavro Orbin opisuje ga kao ljepotana napuhana i prazna, koji je ubrzo pokazao da **ne vrijedi lule duhana.*** (G.)

*Ne, njegova riječ **ne vrijedi pišljiva boba**, ali njegova imovinska kartica vrijedi milijune!*
(G.)

Zaključak

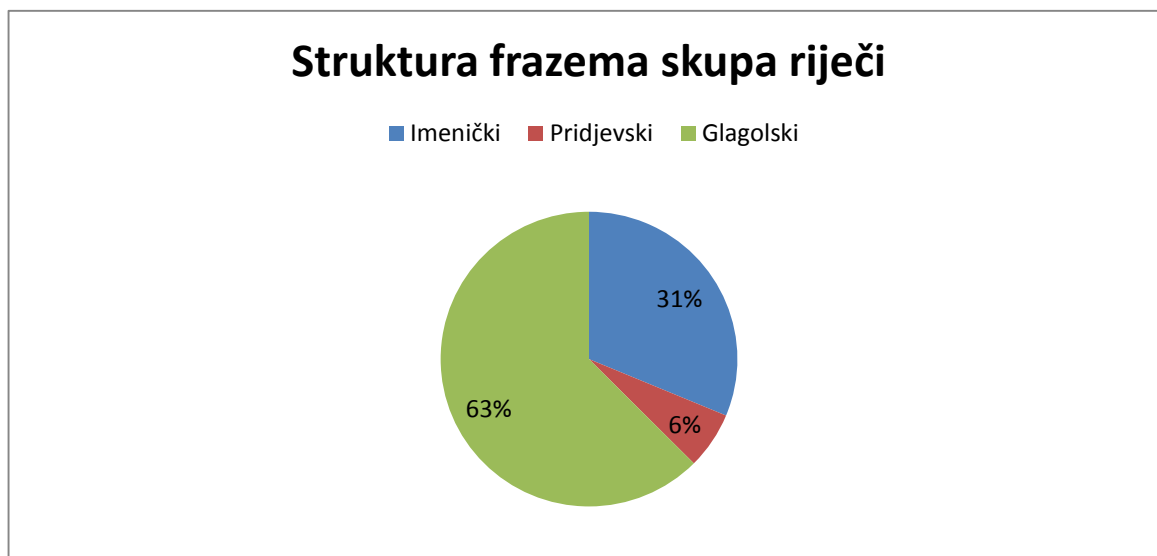
Iako sva određivanja frazema podrazumijevaju desemantizaciju ili određeni stupanj desemantizacije sastavnica, u nekoj su mjeri sastavnice ipak povezane sa značenjem frazema – one grade sliku koja se nalazi u pozadini tih frazema, a čak i ako je došlo do potpune desemantizacije, one sudjeluju u formiranju „besmisla“ cijele strukture. Za pozadinsku je sliku važno kakvo se značenje oblikuje oko pojedine sastavnice u određenoj kulturi. Sastavnice *vrag/đavao* odnosno *чѣрт/дѣвол/бес* zanimljive su zbog promjene religijskih sustava na područjima slavenskih naroda. Prvotna je religija bila politeistička s karakteristično ambivalentnim božanstvima, a zamijenio ju je monoteistički sustav (ponekad s karakteristikama dualizma ili politeizma). Kako bi olakšali proces, misionari su često povlačili paralele između svojega i poganskoga sustava vjerovanja te pripadajućih vrhovnih bića. Taj je način bio prikladan jer je omogućavao lakšu implementaciju vjerovanja kod nepismenoga i neobrazovanoga puka, no imao je dvije posljedice. Želeći iskorijeniti poganska vjerovanja proglašavajući ih nelegitimnima, a njihove bogove demonima – napravljen je i prvi korak prema njihovu očuvanju. Paralele koje su povučene između dvaju sustava spriječile su zatiranje poganskih božanstava. Ta su vjerovanja ostala u narodnoj svijesti (osobito ruskoj) i omogućila miješanje elemenata dvaju sustava.

S obzirom na promatrane sastavnice *đavao/vrag* odnosno *чѣрт/дѣвол/бес* kao kulturne fenomene, može se izdvojiti pet tipova frazema. U prvome je tipu sačuvano vjerovanje u stara božanstva na način da se kao frazemske varijante koriste njihovi izvorni nazivi (npr. *бес* i *леший* u: *послать/посылать к чѣрту (чертям, бесу, лешему)*). Narodno se vjerovanje može reflektirati i na drugi način – primjerice sastavnica *чѣрт* u navedenome frazemu može imati i množinski oblik. Takva preoblika sugerira da je prihvaćanje monoteističkoga sustava isprva bilo otežano pa je narod sam oblikovao „logičnije“ interpretacije poistovjećujući novi sustav s onim prethodnim koji uključuje mnoštvo demona. U drugom je tipu frazema ostalo fiksirano narodno vjerovanje, ali su imena starih božanstava zamijenjena kršćanskim demonskim bićem. Takav je primjerice frazem *patiti (mučiti se) kao đavo u plitkoj vodi* koji odražava vjerovanje u vodene demone koji uživaju veliku moć, ali samo u dubokoj vodi. Treći tip izražava narodnu skepsu u nova vjerovanja (npr. *nije ni vrug tako crn <kako ga slikaju (crtaju)>, не так страшен чѣрт,*

как его малюют), dok četvrti tip odražava potpuno prihvaćanje novoga vjerovanja (npr. *čuvati se (bježati) kao vrag [od] svete vodice*, *бегать (бежать) как чёрт от ладана* от кого). Peti tip obuhvaća frazeme kod kojih je došlo do potpune desemantizacije ili pak apsurdne pozadinske slike (*чёрта с два, у чёрта на куличках*).

Može se zaključiti da su frazemi svojevrsan amalgam različitih vjerovanja koja se u nekim frazemima jasno pokazuju otkrivajući ambivalentnosti nekadašnjih poganskih vjerovanja ili pak (ne)prikriveni dualizam današnjih religija, dok je u drugima ishodišna slika toliko neprozirna da je samo značenje dovedeno do besmisla.

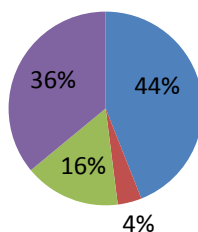
Nakon strukturne analize frazema mogu zaključiti da su očekivano najbrojniju skupinu činili frazemi oblika skupa riječi: od ukupnoga broja frazema (100) 80% čine frazemi sa strukturom skupa riječi. Od njih su najbrojniji glagolski frazemi (50%).

Imenički su frazemi na drugome mjestu, a u njihovou sastavu prednjače frazemi koji imaju potpuni ekvivalent (s istom sastavnicom) u ruskome jeziku. Njihova se struktura može predočiti sljedećim dijagramom:

Imenički frazemi

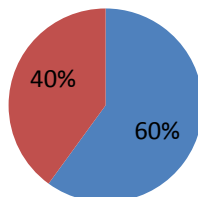
- Imaju potpuni ekvivalent
- Postoji potpuni ekvivalent, ali nema odgovarajuće sastavnice
- Nepotpuni ekvivalent
- Bez ekvivalenta

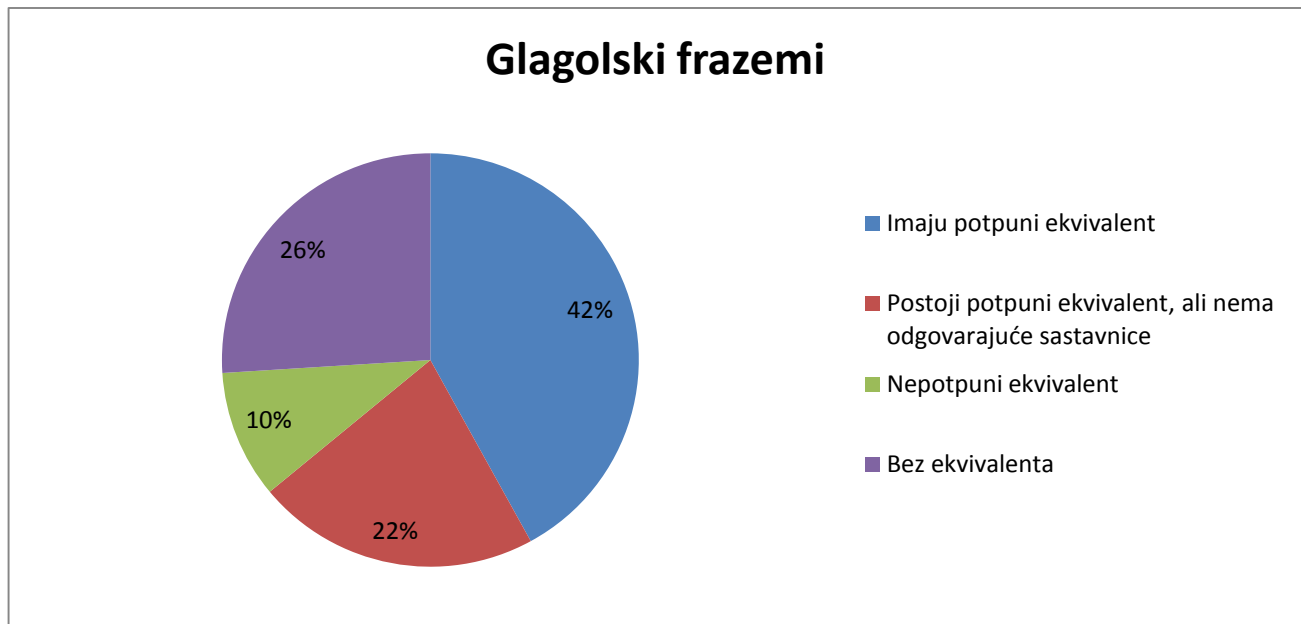
Pridjevskih je frazema u ukupnome broju malo (5), iako se dopušta stvaranje različitih frazema koristeći se spojem riječi *kao vrag* kao intenzifikatorom, no takvi frazemi nisu zabilježeni u rječnicima i dio su razgovornoga stila.

Pridjevski frazemi

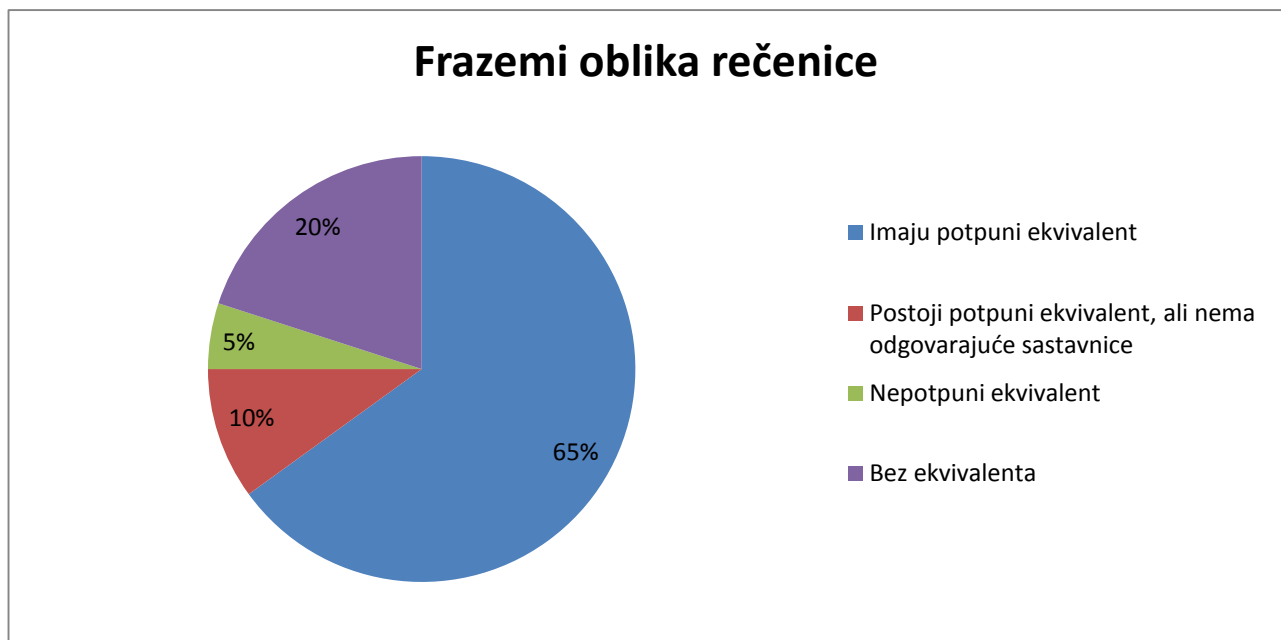
- Imaju potpuni ekvivalent
- Postoji potpuni ekvivalent, ali nema odgovarajuće sastavnice
- Nepotpuni ekvivalent
- Bez ekvivalenta

Glagolski su frazemi najbrojnija skupina te skupina koja pokazuje najveću šarolikost u strukturi.

Ukupan broj frazema koji imaju oblik rečenice je 20, a njihova je struktura prikazana na grafikonu:

Od navedenih frazema šest je prešlo u pasivni fond jezika. Najviše njih (četiri) vjerojatno pripadaju srpskomu jeziku, a zabilježeni su u rječniku J. Matešića koji je nastao za vrijeme hrvatsko-srpskoga jezičnoga jedinstva. Zabilježen je samo jedan arhaični ruski frazem i jedan hrvatski za čija se značenja danas rabe drugi frazemi.

Budući da se jezik stalno mijenja, izgledne su i promjene frazema. U razgovornomu, umjetničkomu i publicističkomu stilu često se rabe, ali i modificiraju frazemi što pridonosi jezičnomu bogatstvu i proširuje frazeološki fond jezika. Neki frazemi odlaze u pasivni sloj jezika, a drugi tek nastaju. Za očekivati je da će se pojaviti još frazema sa sastavnicom *vrag/đavao* odnosno *чѣрт/дьявол/бес* jer je riječ o jako ekspresivnomu i frekventnomu leksemu, a nova će tumačenja slavenske i kršćanske religije obogatiti njihova, kao i tumačenja starijih frazema.

Popis kratica

Anić – Anić, Vladimir: Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Noviliber, Zagreb: 2003.

Fink Arsovski – Fink Arsovski, Željka: Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema; Knjigra, Zagreb: 2006.

Fedorov – Fedorov, A. I.: Frazeologičeskij slovar' ruskogo literaturnogo jazyka, AST Astrel', Moskva: 2001.

G. – Internetski pretraživač *Google*.

IRSDF – Fedorov, Aleksandr Il'ič. 1998. Izučenie ruskoj sibirskoj dialektnoj frazeologii. Novosibirsk: Gumanitarnye nauki v Sibiri.

Lubenskaja – Lubenskaja, Sofija: Bol'šoj rusko-anglijskij frazeologičeskij slovar', AST-Press Kniga, Moskva: 2004.

Matešić – Matešić, Josip: Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika, IRO „Školska knjiga“, Zagreb: 1982.

HJK – Hrvatski jezični korpus

NKRJ – Nacionalni korpus ruskoga jezika

NHK – Hrvatski nacionalni korpus

FVRR – Melerovič, A. M., Mokienko, V. M.: Frazeologizmy v ruskoj reči. Slovar', Russkie slovari, Astrel', AST, Moskva: 2005.

HFR – Menac, Antica, Fink Arsovski, Željka, Venturin, Radomir: Hrvatski frazeološki rječnik, Naklada Ljevak, Zagreb: 2003.

Ogoljcev – Ogoljcev, V. M.: Slovar' ustojčivyh sravnenij ruskogo jazyka (sinonimo-antonimičeskij), Russkie slovari – AST – Astrel', Moskva: 2001.

Telija – Telija, V. N.: Bol'šoj frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Značenie. Upotreblenie. Kul'turologičeskij komentarij. Otvetstvennyj redaktor – doktor filologičeskih nauk V. N. Telija. AST-PRESS KNIGA, Moskva: 2006.

Evgenjeva – Evgenjeva, Anastasija Petrovna. 1999. Malyj akademičeskij slovar'. Moskva: Institut ruskogo jazyka Akademii nauk SSSR.

Korišteni rječnici

1. Aleksandrova, Zinaida Evgen'evna. 2011. *Slovar' sinonimov ruskogo jazyka. Praktičeskij spravočnik*. Moskva: Russkij jazyk.
http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_synonims/
2. Anić, Vladimir. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
3. Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
4. Birih, Aleksandr Karlovič; Valerij Mihajlovič Mokienko; Ljudmila Ivanovna Stepanova. 2005. *Russkaja frazeologija. Istoriko-etimologičeskij slovar'*. Pod redakcij doktor filologičeskijh nauk, professora V. M. Mokienko. Moskva: Astrel' – AST – Ljuks.
5. Dautović, Matija. 2002. *Hrvatsko-ruski rječnik I. sv. A-O; II. sv. P-Ž*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Evgenjeva, Anastasija Petrovna. 1999. *Malyj akademičeskij slovar'*. Moskva: Institut ruskogo jazyka Akademii nauk SSSR.
7. Fasmer, Maks Fridrih. 1964–1973. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka*. Moskva: Progress.
8. Fink Arsovski, Željka. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
9. Fedorov, Aleksandr Il'ič. 2001. *Frazeologičeskij slovar' ruskogo literaturnog jazyka*. Moskva: AST Astrel'.
10. Hansen, Renate, Matešić, Josip i dr. 1988. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
11. Klaić, Bratoljub. 2007. *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Korol'kova, Anželika Vukmorovna; Aleksandr Grigor'evič Lomov; Aleksandr Nikolaevič Tihonov. 2004. *Frazeologičeskij slovar' sovremennog ruskog literaturnog jazyka*, Moskva: Flinta: Nauka.
13. Ladan, Tomislav. 2006. *Etymologicon*. Zagreb: Masmedia.
14. Lubenskaja, Sofija. 2004. *Bol'šoj rusko-anglijskij frazeologičeskij slovar'*. Moskva: AST-Press Kniga.

15. Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: IRO „Školska knjiga“.
16. Melerovič, Alina Mihajlovna; Valerij Mihajlovič Mokienko. 2005. *Frazeologizmy v ruskoj reči. Slovar'*. Moskva: Russkie slovari, Astrel', AST.
17. Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra, Zagreb.
18. Menac, Antica; Željka Fink Arsovski; Radomir Venturin. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
19. Menac, Antica; Željka Fink Arsovski; Irina Mironova Blažina; Radomir Venturin. 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik. + Kazalo hrvatskih i ruskih frazema*. Zagreb: Knjigra.
20. Menac Antica; Raisa Ivanovna Trostinska. 1985. *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku.
21. Ogojčev, Vasilij Mihajlovič. 2001. *Slovar' ustojčivyh sravnenij ruskogo jazyka (sinonimo-antonomičeskij)*. Moskva: Russkie slovari – AST – Astrel'.
22. Poljanec, Radoslav Franjo; Serafima M. Mandatova-Poljanec. 1987. *Rusko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Semenov, Anton Bjačeslavovič. 2003. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Russkij jazyk ot A do Ja*. Moskva: Izdatel'stvo JUNVES.
http://evartist.narod.ru/text15/005.htm#3_21
24. Šanskij, Nikolaj Maksimovič; Tamara Alekseevna Bobrova. 2004. *Škol'nyj etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Proishoždenie slov*. Moskva: Drofa.
25. Telija, Veronika Nikolaevna. 2006. *Bol'šoj frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Značenje. Upotreblenie. Kul'turologičeskij komentarij. Otvetstvennyj redaktor – doktor filologičeskih nauk V. N. Telija*. Moskva: AST-PRESS KNIGA.

Za primjere su korišteni navedeni rječnici te korpusi:

1. Hrvatski jezični korpus
<http://riznica.ihjj.hr/>
2. Hrvatski nacionalni korpus
<http://www.hnk.ffzg.hr/>
3. Nacional'nyj korpus ruskogo jazyka
<http://www.ruscorpora.ru/>

Dodatni primjeri preuzeti su s internetskog preglednika *Google*.

Literatura

1. Aleksandrova, Зинаида Евгеньевна. 2011. *Slovar' sinonimov ruskogo jazyka. Praktičeskij spravočnik*. Moskva: Russkij jazyk.
http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_synonims/
2. Anić, Vladimir. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
3. Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
4. Bezrukova, Valentina Sergeevna. 2000. *Osnovy duhovnoj kul'tury (enciklopedičeskij slovar' pedagoga)*. Ekaterinenburg.
5. Birih, Aleksandr Karlovič; Valerij Mihajlovič Mokienko; Ljudmila Ivanovna Stepanova. 2005. *Russkaja frazeologija. Istoriko-etimologičeskij slovar'*. Pod redakcij doktora filologičeskih nauk, profesora V. M. Mokienko. Moskva: Astrel' – AST – Ljuks.
6. Chevalier, Jean; Alan Gheerbrandt. 1987. *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
7. Dautović, Matija. 2002. *Hrvatsko-ruski rječnik I. sv. A-O; II. sv. P-Ž*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Evgenjeva Anastasija Petrovna. 1999. *Malyj akademičeskij slovar'*. Moskva: Institut ruskogo jazyka Akademii nauk SSSR.
9. Fasmer, Maks Fridrih. 1964–1973. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka*. Moskva: Progress.
10. Fink, Željka. 2005. Čega se vrag boji i od čega bježi? O dvama frazemima hrvatskoga i ruskog jezika. U: *Jezikoslovlje, Vol.6. No. 1*.
11. Fink, Željka. 1999. Uzvični frazemi-replike kojima se izražava čuđenje. U: *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
12. Fink Arsovski, Željka. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
13. Fink, Željka. 2001. Hvatamo li za bradu Boga ili boga? O jednom pravopisnom problemu u frazeologiji. U: *Filologija 36 – 37*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti.

14. Fink, Željka. 2009. Komponenta svijeća u hrvatskim frazemima (u usporedbi s nekim slavenskim i neslavenskim jezicima) U: *Súdslavistik online. Zeitschrift für súdslavische Sprachen, Literaturen und Kulturen 1*.
15. Fink Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija, pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.
16. Fedorov, Aleksandr Il'ič. 2001. *Frazeologičeskij slovar' ruskogo literaturnog jazyka*. Moskva: AST Astrel'.
17. Fedorov, Aleksandr Il'ič. 1998. *Izučenie ruskoj sibirskoj dialektnoj frazeologii*. Novosibirsk: Gumanitarnye nauki v Sibiri.
18. Hansen, Renate, Matešić, Josip i dr. 1988. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
19. Kakaševski, Vesna. 1999. *Voden*.
<http://www.starisloveni.com/Voden.html> (preuzeto: 18.3.2013.)
20. Klaić, Bratoljub. 2007. *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb: Školska knjiga.
21. Korol'kova, Anželika Vukmorovna; Aleksandr Grigor'evič Lomov; Aleksandr Nikolaevič Tihonov. 2004. *Frazeologičeskij slovar' sovremenog ruskog literaturnog jazyka*, Moskva: Flinta: Nauka.
22. Kovačević, Barbara. 2012. *Frazeološke modifikacije u novinskim naslovima*. U: Učenje zapiski Tavričeskog nacional'nog univerziteta im. V. I. Vernadskog, Serija: Filologija. Social'nye komunikacii br. 25 (64), II. dio.
23. Ladan, Tomislav. 2006. *Etymologicon*. Zagreb: Masmedia.
24. Ledić, Franjo. 1969. *Mitologija Slavena: Tragom kultova i vjervanja starih Slavena, Opseg 2*. Miljacka: tiskano u vlastitoj nakladi.
25. Lubenskaja, Sofija. 2004. *Bol'šoj rusko-anglijskij frazeologičeskij slovar'*. Moskva: AST-Press Kniga.
26. Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: IRO „Školska knjiga“.
27. Melerovič, Alina Mihajlovna; Valerij Mihajlovič Mokienko. 2005. *Frazeologizmy v ruskoj reči. Slovar'*. Moskva: Russkie slovari, Astrel', AST.
28. Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra, Zagreb.
29. Menac, Antica. 1970./71. O strukturi frazeologizma. U: *Jezik*, XVIII, 1970/71, 1, 1-4.

30. Menac, Antica; Željka Fink Arsovski; Radimir Venturin. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
31. Menac, Antica; Željka Fink Arsovski; Irina Mironova Blažina; Radimir Venturin. 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik. + Kazalo hrvatskih i ruskih frazema*. Zagreb: Knjigra.
32. Menac Antica; Raisa Ivanovna Trostinska. 1985. *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku.
33. Muchembled, Robert. 2010. *Đavao od XII. do XX. stoljeća. Jedna priča*. Zagreb: Naklada Pelago.
34. Ogojcev, Vasilij Mihajlovič. 2001. *Slovar' ustojčivyh sravnenij ruskogo jazyka (sinonimo-antonomičeskij)*. Moskva: Russkie slovari – AST – Astrel'.
35. Poljanec, Radoslav Franjo; Serafima M. Mandatova-Poljanec. 1987. *Rusko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
36. Pranjković, Ivo. 2013. *Gramatičko značenje*. Zagreb: Matica hrvatska.
37. Rančić, Jasminka. 1997. *Đavo u mitologiji Južnih Slovena*. Beograd: Idea, Beograd.
38. Samardžija, Marko; Ante Selak. 2001. *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Pergamena.
39. Семенов Anton Bjačeslavovič. 2003. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Russkij jazyk ot A do Ja*. Moskva: Izdatel'stvo JUNVES.
http://evartist.narod.ru/text15/005.htm#3_21
40. Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
41. Šanskij, Nikolaj Maksimovič; Tamara Alekseevna Bobrova. 2004. *Škol'nyj etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Proišoždenie slov*. Moskva: Drofa.
42. Telija, Veronika Nikolaevna. 2006. *Bol'šoj frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka. Značenje. Upotreblenie. Kul'turologičeskij komentarij. Otvetstvennyj redaktor – doktor filologičeskih nauk V. N. Telija*. Moskva: AST-PRESS KNIGA.
43. Valgina Nina Sergeevna; Ditmar El'jaševič Rozental'; Fomina, Margarita Ivanovna. 2002. *Sovremennyj russkij jazyk*. Moskva: Logos.
44. Vinogradov, Viktor Vladimirovič. 1975. *Izbrannye trudy. Issledovanija po ruskoj grammatike*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“.

45. Vinogradov, Viktor Vladimirovič. 2002. Ob osnovnyh tipah frazeologičeskikh edinic v ruskom jazyke. U: *Sovremennyj russkij jazyk. Leksikologija, frazeologija, leksikografija*. Sankt-Peterburg: Filologičeskij fakul'tet Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta,
46. Zemskij, Andrej Mihajlovič; Sergej Efimovič Krjučkov; Mihail Vasil'evič Svetlaev. 2003. *Russkij jazyk v dvuh častjah, čast' 1.: Leksikologija i frazeologija, stilistika i kul'tura reči, fonetika, morfologija*. Moskva: Drofa.